

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра обліку і аудиту ЧПБ

Яцина Валентин Петрович
Обліково-аналітичне забезпечення управління власним капіталом

спеціальність: 8.03050901 – Облік і аудит
магістерська програма – Облік і аудит в промисловості
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем „магістр”

Виконав студент
групи ОПчм-51

В. П. Яцина

Науковий керівник:
д.е.н., проф. П. Я
Хомин

Дипломну роботу допущено до
захисту:

----- 2013 р.

В.о. завідувача кафедри

_____ П. Я. Хомин

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ОСНОВИ В АСПЕКТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	7
1.1. Класифікаційні ознаки власного капіталу виробничого підприємства ..	7
1.2. Порівняльна характеристика категорії “власний капітал” за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.....	15
1.3. Особливості формування власного капіталу підприємства	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	33
2.1. Економічна категорія «власний капітал» як об’єкт бухгалтерського обліку	33
2.2. Нормативно-правова база обліку та контролю власного капіталу.....	40
2.3. Методичні основи формування та обліку власного капіталу.	52
Висновки до розділу 2	71
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	73
3.1. Аудит складу власного капіталу та його структури за Звітом про власний капітал підприємства	73
3.2. Внутрішній контроль власного капіталу підприємства в системі управління його діяльністю	83
3.3. Аналіз структури та складу власного капіталу підприємства ТОВ Чортківський цукровий завод.....	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 3	90
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ВСТУП

Актуальність теми. Управління власним капіталом пов'язано не тільки із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але й з формуванням власних фінансових ресурсів, які забезпечують майбутній розвиток підприємства. Саме тому увагу багатьох дослідників привертають проблеми формування власного капіталу підприємства.

Для ефективного управління власним капіталом економісти повинні володіти достовірною інформацією про розмір та склад власного капіталу підприємства.

Потреба адекватного відображення економіко-правового змісту змін, що відбувалися на підприємствах, стимулювала науковий пошук в переосмисленні окремих облікових категорій, зокрема “власний капітал”, “зобов'язання”, “активи”.

Одним із пріоритетних завдань бухгалтерського обліку є достовірне та повне відображення в ньому та розкриття в фінансовій звітності прав власників. Важливу роль в удосконаленні обліку прав власників мають дослідження сутності на змісту категорії “власний капітал”, подальшого розвитку його концепцій, підходів до класифікації видів та врахування досвіду облікового відображення даного об'єкта за кордоном.

В процесі функціонування підприємства відбувається трансформація власного капіталу підприємства з погляду його поділу на внутрішній та зовнішній за джерелом утворення. Відтак варто говорити й про часову ознаку класифікації капіталу згідно процесів трансформації під час функціонування підприємства.

Власний капітал виступає одним із найважливіших об'єктів фінансового та управлінського обліку, які є основою інформаційного забезпечення фінансового менеджменту. Він є також об'єктом фінансового аналізу підприємства.

Не зважаючи на значні напрацювання зазначених вчених, залишається не мало питань, які потребують більш детального вивчення. Досить дискусійним є питання економічної сутності та класифікації категорії “власний капітал”. У зв'язку з цим гостро стоїть проблема методики обліку складових власного капіталу в різних господарських товариствах, підвищення аналітичності інформації про власний капітал в документах та категорії “власний капітал” і закордонного досвіду облікового відображення складових власного капіталу на підприємстві.

За ринкових умов господарювання успіх будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства. Це зумовлює необхідність правильного розуміння змісту і специфічних особливостей капіталу, його адекватного відображення в бухгалтерському обліку.

У сучасних умовах господарювання фактор виробництва “капітал” виступає як виробничий і інвестиційний ресурс, джерело доходу, об'єкт управління і чинник формування фінансових результатів підприємства

Все вище вказане підтверджує актуальність вибраної теми даної дипломної роботи, метою якої є вивчення організації та методології бухгалтерського обліку і аудиту власного капіталу в сучасних ринкових умовах. Методологічною основою вивчення є постанови законодавчої і виконавчої влади України з питань капіталу підприємств.

Перехід до ринкової економіки потребує від підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентноздатності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва і т.п.

Важлива роль у реалізації цієї задачі приділяється аналізу власного капіталу підприємства. З його допомогою виробляються стратегія і тактика

розвитку підприємства, обґрунтовуються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їхнім виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва.

Існують значні відмінності в складі та структурі власного капіталу за національними стандартами обліку та міжнародними стандартами. Впровадження міжнародних стандартів обліку і звітності в Україні полегшить співпрацю вітчизняних підприємств із світовими торговельними партнерами, і цим самим надасть можливість залучити додаткові іноземні інвестиції.

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є обґрунтування рекомендацій щодо покращення організації обліку та управління власним капіталом підприємства та його оптимізації для за рахунок впливу різних факторів та виявлення впливу кожного з цих чинників.

Виходячи з мети дипломної роботи поставлені і вирішені наступні завдання:

- внесено пропозиції щодо удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління підприємства
- удосконалення обліку власного капіталу на підприємстві;
- надано рекомендації відносно впровадження системи внутрішнього контролю формування власного капіталу підприємства.
- проведено аналіз стану власного капіталу підприємства;
- запропоновані певні рекомендації щодо організації обліку власного капіталу на підприємстві.

Об'єктом дослідження є відображення в обліку наявності і руху власного капіталу ТОВ Чортківський цукровий завод м. Чортків Тернопільської області.

Предмет дослідження: власний капітал підприємства його склад та зміни, які відбулися за останні роки.

Методи його проведення: на основі конкретних абсолютних чи відносних показників визначено відповідні показники змін в структурі капіталу.

Інформаційна база дослідження: Для написання даної роботи було використано звітність підприємства, облікові регістри, дані первинного обліку, нормативно-правові акти та закони.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. В дипломній роботі на основі вивчення і узагальнення методології та існуючої практики отримано результати, що є науковою новизною. Вони сформульовані як пропозиції і рекомендації щодо удосконалення організації обліку та аналізу власного капіталу підприємств промисловості.

Зокрема отримано наступні результати, які мають наукову новизну:

- досліджено зміст власного капіталу як однієї з основних економічних категорій, що має найбільший вплив на діяльність та результати діяльності підприємства.

- визначено основні завдання аудиту , аналізу та внутрішнього контролю власного капіталу;

- висвітлено окремі проблеми формування власного капіталу підприємств різних організаційних форм власності;

- запропоновано методикку удосконалення аналізу власного капіталу.

Обсяг і структура роботи: дипломна робота викладена на сторінках комп'ютерного тексту. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку рекомендованої літератури, що включає 71 використаних літературних джерел та ілюстрована аналітичними таблицями, схемами, рисунками та додатками.

РОЗДІЛ 1

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ОСНОВИ В АСПЕКТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Класифікаційні ознаки власного капіталу виробничого підприємства

Створення та розвиток будь-якого суб'єкту господарювання, в тому числі й виробничого підприємства, неможливо без формування та використання його власного капіталу. Це визначається тим, що власний капітал – це, насамперед, первинне джерело ресурсів, що може змінювати свою вартість в процесі здійснення різних за функціональною спрямованістю напрямків діяльності конкретного підприємства внаслідок економічних відносин, що виникають під час організації та проведення відповідної господарської діяльності. Тож різні питання щодо збереження та примноження власного капіталу підприємства є вкрай важливими та значимими, які певною мірою спираються на окремі різновиди власного капіталу, що у підсумку й визначає актуальність обраної тематики дослідження.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. №87 (далі – П(С)БО 2), власний капітал – це частина в активах підприємства , що залишається після вирахування його зобов'язань.

Для економічних наук власний капітал – це фінансові ресурси, що вкладаються в частину активів, відображені в пасиві балансу підприємства.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Фінансова звітність” та Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” наводять визначення власного капіталу підприємства з огляду на “залишковий” підхід, визначають його як частину активів, розглядаючи значно вужче.

Чисельні визначення терміна “власний капітал” відрізняються не дуже суттєво. Але, водночас тлумачення поняття “власний капітал” у бухгалтерському обліку суттєво відрізняється від тлумачення цього поняття в інших економічних науках. Можна виокремити три підходи до визначення суті власного капіталу, як наведено на рис. 1.1.

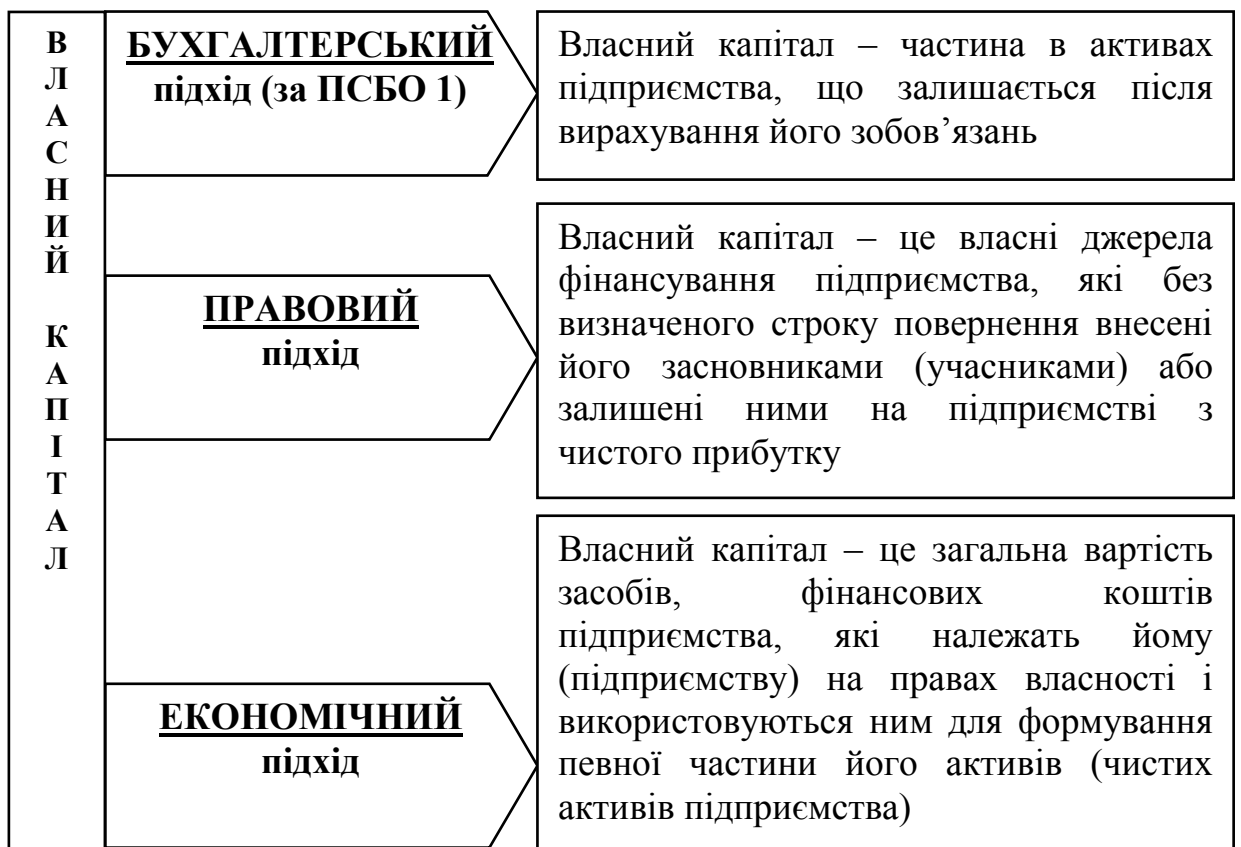

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття власного капіталу.

Зважаючи на те, що власний капітал підприємства є різницею між вартістю його майна і борговими зобов’язаннями (власний капітал = активи – зобов’язання) вживання терміну “активи” в Положенні (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Фінансова звітність”, на думку автора, є дещо некоректним. Бажано було б наблизити це визначення до економічної суті власного капіталу.

Як впливає з визначення терміну “власний капітал” за Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, бухгалтерське визначення не дає

відповіді на питання, які критерії мають застосовуватись для визначення окремих складових частин власного капіталу. Зважаючи на економічний та правовий зміст власного капіталу та для більш зрозумілого окреслення окремих його складових частин, визначення власного капіталу можна сформулювати таким чином: власний капітал – це сума власних коштів підприємства, що отримана в результаті його діяльності, або від власників (учасників, засновників) у вигляді внесків, придбаних акцій, паїв тощо, або залишена на підприємстві безоплатно.

Значний вплив на побудову обліку власного капіталу має його структура. На структуру власного капіталу підприємства передусім впливає його місце і роль в економічній системі, тобто його належність до відповідної організаційно-правової форми, мети діяльності, форми власності, розміру та інших класифікаційних ознак. Ця багатогранність класифікаційних ознак підприємств зумовила наявність в економічній літературі велику кількість напрямів класифікації власного капіталу підприємства. А це, в свою чергу, призвело до різного тлумачення методик бухгалтерського обліку власного капіталу.

Різним питанням з дослідження теоретичних та прикладних аспектів формування та використання власного капіталу підприємства присвячено достатню кількість робіт, разом з цим значна увага у дослідженнях авторів приділяється й визначенню засад групування власного капіталу в розрізі його окремих ознак. Однак незважаючи на це, саме визначення різних класифікаційних ознак при розгляді власного капіталу ставить за необхідним продовжувати такий напрямок дослідження. Ґрунтовність такого зауваження базується на тому, що й досі не існує єдиної думки, а відтак є певна невизначеність у питаннях розгляду класифікаційних ознак власного капіталу підприємства. При цьому підсиленням такої невизначеності є те, що різні дослідники неповністю враховують здобутки своїх попередників, зокрема, наголошуючи на вагомості окремої класифікаційної ознаки потім, чомусь не включають її до загального розгляду класифікації власного

капіталу. Звісно, що остаточно визначити класифікаційне угруповання власного капіталу навряд чи можливо, внаслідок виокремлення кожним дослідником тих або інших форм його прояву та наголошенні на їх виключній важливості, натомість розгляд засад побудови такого угруповання є необхідним. Зокрема така необхідність визначається не лише розкриттям сутнісного розуміння власного капіталу, а й важливістю практичного визначення заходів щодо його управління.

Таким чином, розглядаючи різні ознаки власного капіталу щодо можливості визначення його класифікаційного групування можемо виділити їх розподіл за складовими (рис. 1.2).

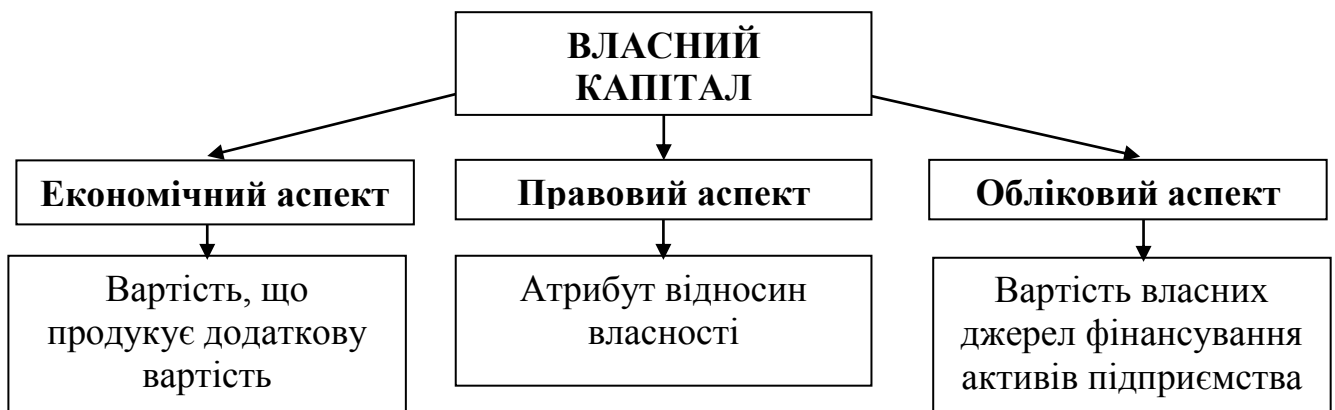

Рис. 1.2. Власний капітал підприємства в аспекті його складових

Що стосується класифікаційних ознак власного капіталу, то з метою їх уточнення необхідно:

по-перше, проведення аналізу існуючих досліджень щодо розкриття сутності визначення можливих класифікаційних ознак власного капіталу підприємства;

по-друге, висвітлення авторського підходу до розгляду класифікаційних ознак власного капіталу підприємства.

Перш за все варто звернути увагу на те, що структурування власного капіталу визначається відповідно до окремих його елементів. Так згідно

вітчизняної нормативної бази виділяють наступні складові власного капіталу [44; 45; 43]:

- статутний капітал, який є першим початковим внеском до капіталу підприємства;
- пайовий капітал, який визначається обсягами добровільних пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачені уставними документами, тобто, даний елемент власного капіталу визначається відповідно організаційно-правовій формі утворення підприємства;
- додатково вкладений капітал, який відображає перевищення суми статутного капіталу, що утворюється внаслідок збільшення вартості реалізації випущених акцій або за рахунок суми перевищення вкладень засновника понад визначений обсяг статутного капіталу;
- інший додатковий капітал, який відображає суму різних видів додаткового капіталу;
- резервний капітал, що визначає суму резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток), який відображає або суму нерозподіленого прибутку, або суму непокритого збитку;
- неоплачений капітал, як сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу;
- вилучений капітал.

У відповідності до вищенаведених елементів проводиться визначення класифікаційних ознак власного капіталу.

Так, Р. В. Варичева виділяє наступні класифікаційні ознаки власного капіталу: за організаційно- правовою формою (складений, пайовий, статутний), за економічною природою (накопичений – доповнений в процесі виробництва, вкладений - статутний), за рівнем оплати оголошеного капіталу

(оплачений, неоплачений), за мінливістю (змінний, постійний), за структурою внесків до статутного капіталу (фізичний, фінансовий, інтелектуальний), за ступенем прозорості зовнішніх користувачів (розрахунковий, номінальний) [19]. Дійсно дані класифікаційні ознаки мають право на існування, виходячи із загального розкриття сутності окремих елементів власного капіталу. Однак наведена сукупність класифікаційних ознак дещо викликає й окремі питання. Зокрема незрозуміло чому в наведеній схемі класифікації власного капіталу не відображено таку його ознаку, як “за елементами капіталу”. Мабуть це пов’язано з тим, що інші класифікаційні ознаки власного капіталу як раз і розкривають більш детально окремі його елементи. Тож в такому разі варто було наголосити на багаторівневості визначення класифікаційних ознак власного капіталу, де до вищого рівня як раз і належить така його ознак, як “за елементами капіталу”. Поряд з цим також незрозуміло як буди з такою ознакою, як “за рівнем оплати оголошеного капіталу”, якщо рівень утворення статутного капіталу згідно нормативних документів може бути й невизначено. Натомість, зокрема можна говорити про таку класифікаційну ознаку власного капіталу, як “форма статутного капіталу”, де варто виділяти не лише наведену згідно дослідження Р. В. Варичевої структуру внесків до статутного капіталу, а й такі його форми, як: дозволений, основний або підписний капітал. Тож знов приходимо до того, що класифікаційні ознаки власного капіталу є багаторівневими.

Поряд з тим у дослідженні Н. М. Чиж відмічається, що класифікаційними ознаками власного капіталу можуть бути: його окремі елементи; напрямки використання (продуктивний, фінансовий, спекулятивний); форми інвестування (капітал в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах); об'єкти інвестування (основний та оборотний); джерела формування (вкладений та накопичений); характер розподілу доходів (накопичений та спожитий капітал) [68].

Порівняльний аналіз показує, що у пропонованій множині класифікаційних ознак власного капіталу за дослідженням Н. М. Чиж є як багато спільного, так й маються відмінності порівняно із класифікаційними ознаками пропонованими у дослідженні Р. В. Варичевої. Зокрема, серед таких відмінностей можна вказати різнопланову змістовність визначення одних й тих же груп власного капіталу - наприклад, за економічної природою (Р. В. Варичева) та джерелами формування (Н. М. Чиж). Однак це не варто вважати похибкою, бо різні дослідники висвітлюють окремі прояви дії та використання власного капіталу під час функціонування підприємства. Проте така розбіжність є підтвердженням факту щодо багаторівневості класифікаційних ознак власного капіталу, бо одні й ті ж прояви власного капіталу можуть розглядатися за різними характеристиками їх визначення.

Підтвердженням доцільності застосування саме багаторівневості класифікаційних ознак власного капіталу можна вважати й дослідження М. О. Белоусова, де серед таких ознак виокремлюються: об'єкти інвестування, форми розміщення в активах, характер використання власником корпоративних прав, стадії кругообігу капіталу, життєвий цикл підприємства, рівень оплати капіталу [5]. Тобто, знов-таки можна відмітити різнопланову змістовність визначення одних й тих же груп власного капіталу, що і є підтвердженням багаторівневості його класифікаційних ознак.

Натомість І. Спільник та О. Загородіна до ключових класифікаційних ознак власного капіталу відносять: складові елементи, джерела утворення (зовнішні, внутрішні), форми існування (подарований, інвестований, нерозподілений прибуток), за рівнем відповідальності (реєстрований, нереєстрований) [61]. При цьому встановлено, що запропоновані класифікаційні ознаки І. Спільник та О. Загородіної відрізняються не лише різноплановою змістовністю визначення одних й тих же груп власного капіталу, а й їх сутністю з погляду досліджень Р. В. Варичевої або Н. М. Чиж. Так, за джерелами формування власного капіталу в інших дослідженнях

науковців переважно виокремлюються вкладений та накопичений капітал, а у дослідженні І. Спільник та О. Загородіної визначається зовнішній та внутрішній капітал.

В процесі функціонування підприємства відбувається трансформація власного капіталу підприємства з погляду його поділу на внутрішній та зовнішній за джерелом утворення. Відтак варто говорити й про часову ознаку класифікації капіталу згідно процесів трансформації під час функціонування підприємства. У дослідженні М. О. Белоусової серед класифікаційних ознак власного капіталу можна зустріти стадії кругообігу капіталу та життєвий цикл підприємства [5].

Тобто, теза щодо доцільності врахування багаторівневості класифікаційних ознак власного капіталу є ґрунтовною. Це підтверджується не лише наявністю визначення різних груп власного капіталу у дослідженнях окремих науковців, а й складністю співставлення таких груп без врахування багаторівневості класифікаційних ознак власного капіталу. При цьому беззаперечним визначенням верхнього рівня ієрархії такої багаторівневості класифікаційних ознак власного капіталу є те, що більшість науковців, згідно дослідження О. І. Пилипенка, наголошують саме на класифікації власного капіталу за складом окремих його елементів [50]. Однак, як було зазначено вище, розгляд лише елементів власного капіталу не визначає всієї сукупності його класифікаційних ознак. Більш того, повне розкриття окремих класифікаційних ознак власного капіталу неможливе лише із врахуванням складових його елементів. Зокрема це стосується такої ознаки, як джерела формування власного капіталу, врахування економічної природи власного капіталу, рівня відповідальності.

Варто визначити принаймні ще один з елементів вищого рівня ієрархії класифікаційних ознак власного капіталу - пропонується розглядати функції, які покладено на власний капітал відповідно сутнісного його розуміння. Ґрунтовність такого врахування функцій визначається тим, що саме функції розкривають прояв дії та застосування власного капіталу під час

функціонування будь-якого суб'єкту господарювання. Загалом серед таких функцій власного капіталу варто виділити: функцію заснування та введення в дію підприємства, захисну функцію, функцію фінансування та ліквідності, функцію управління та контролю, функцію забезпечення розвитку тощо.

Таким чином, на нашу думку, змістовність узагальнення сукупності класифікаційних ознак власного капіталу визначається доцільністю розгляду їх багаторівневості, де вищий рівень ієрархії класифікаційних ознак власного капіталу породжують його складові елементи та основні функції, через які відбувається прояв власного капіталу. Нижчий рівень ієрархії класифікаційних ознак власного капіталу визначається відповідно до окремих складових його елементів і функцій. Він є відкритою множиною досліджуваних груп власного капіталу. Проте об'єднуючою сполукою визначення таких груп може бути розгляд проявів власного капіталу під час функціонування підприємства. Тобто, врахування такого прояву є фактором зменшення невизначеності при розгляді різнопланової змістовності визначення одних й тих же груп власного капіталу. Відтак подане зауваження дозволяє визначити й сутнісне розуміння класифікаційної ознаки власного капіталу: класифікаційна ознака власного капіталу узагальнює в собі особливості його прояву під час функціонування конкретного суб'єкту господарювання відповідно до відображення покладених на нього функцій та врахування його структурних елементів.

1.2. Порівняльна характеристика категорії “власний капітал” за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку

В умовах ринкової економіки в Україні процеси, що пов'язані з вдосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема його формуванням, використанням та узгодженістю з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, набувають особливого значення, оскільки створення,

розвиток та належний облік необхідної фінансово-ресурсної бази є важливою умовою сталого економічного зростання. Особливу увагу слід приділити такій її складовій як власний капітал, адже саме від ефективності управління ним залежить прибутковість діяльності підприємства – як основна ціль його існування.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Нажаль в міжнародних стандартах не подано визначення власного капіталу. Еквівалентом терміну «власний капітал» є термін “чисті активи”.

Якщо в українському законодавстві власний капітал регулюється П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал” та Законом України “Про акціонерні товариства” від 17.09.2008 року із змінами та доповненнями, то в міжнародних стандартах практика обліку власного капіталу широко варіюється. В переліку міжнародних стандартів відсутній стандарт, що регламентує порядок обліку власного капіталу. Хоча в міжнародних стандартах можна знайти: визначення власного капіталу (Концептуальні основи), вимоги до розкриття інформації у звітності (МСФЗ № 1), правило класифікації фінансових інструментів, які мають характеристики як капіталу, так і характеристики зобов'язань (МСФЗ № 39), і деякі рекомендації щодо відображення дивідендів (МСФЗ 10), власних викуплених акцій (Інтерпретація № 16) та витрат, пов'язаних з випуском акцій (Інтерпретація № 17).

У національних та міжнародних стандартах обліку власний капітал зазначається як один з основних елементів фінансової звітності. Величина та структура власного капіталу мають принципове значення для управлінського персоналу та користувачів фінансової звітності.

Інформація про зміни у власному капіталі за міжнародними стандартами розкривається в спеціальній формі звітності – звіті про зміни у власному капіталі, а за національними – у звіті про власний капітал.

Американські стандарти містять детальні вимоги, щодо обліку випуску акцій (в тому числі за передплатою), додаткового капіталу, безоплатно отриманого капіталу, накопиченого нерозподіленого прибутку, виплати різного виду дивідендів, операцій з власними викупленими акціями, опціонів на акції та ін.

У світовій практиці власний капітал підприємства за часом та джерелами утворення може бути розділений на дві складові (рис. 1.3):

- 1) вкладений (інвестований) капітал;
- 2) зароблений капітал:
  - доходи і витрати, що відносяться безпосередньо на капітал,
  - накопичений нерозподілений чистий прибуток,
  - резерви, створені з чистого прибутку.

Вкладений капітал являє собою величину коштів, внесених власниками при організації підприємства. Величина вкладеного капіталу може змінюватися тільки за рахунок додаткових інвестицій або вилучень коштів власників.

Зароблений капітал являє собою величину коштів, зароблених власниками і реінвестованих у діяльність підприємства (частина зароблених коштів може вилучатися власниками, наприклад, у вигляді дивідендів). Ця величина показує, наскільки збільшилися чисті активи підприємства в результаті діяльності підприємства за весь час його існування.

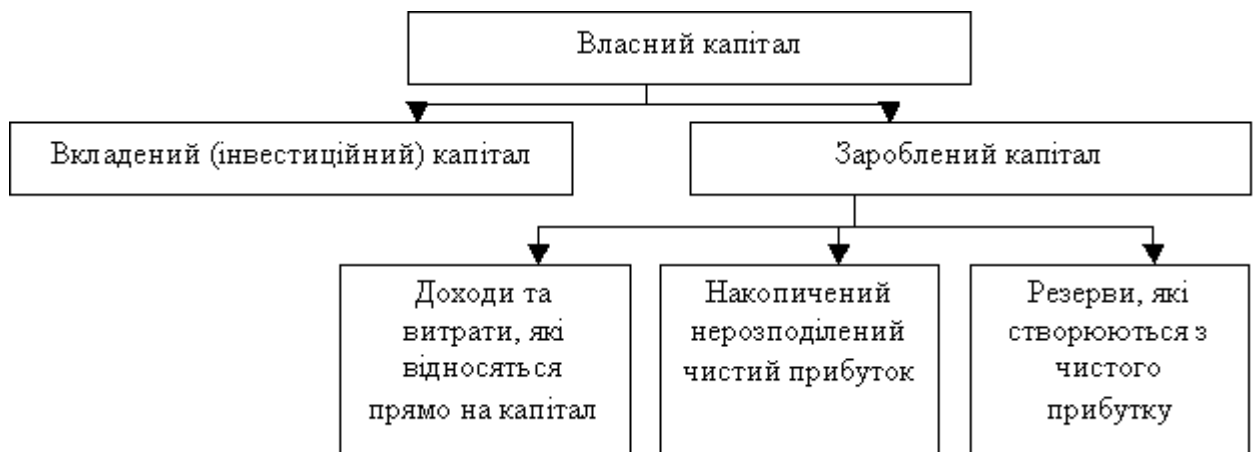

Рис 1.3. Складові власного капіталу за міжнародними стандартами

Найбільш зацікавленими особами у повній інформації про капітал є акціонери, які купують акції підприємства на ринку. Тому поняття власного капіталу в міжнародній практиці розглядається в основному стосовно акціонерних компаній.

Вкладений капітал акціонерної компанії, як правило, складається з двох частин:

- 1) номінальний випущений капітал, який являє собою сумарну величину номінальної (або оголошеної) вартості випущених акцій;
- 2) додатковий капітал від випуску акцій (емісійний дохід) – являє собою величину коштів, внесених акціонерами понад номінальну вартість придбаних акцій.

При відсутності номінальної вартості всі внесені кошти являють собою номінальний капітал.

Як і за вітчизняним законодавством, закордонні акціонерні компанії можуть випускати звичайні та привілейовані акції з номіналом і без.

В міжнародній практиці існує поняття «дозволені до випуску акції». Це максимальна кількість акцій, яку дозволено випустити компанії. Частина, що залишилася, після випуску акцій, називається «невипущеними акціями». Величина цих акцій має принципове значення для існуючих акціонерів компанії, оскільки відображає ступінь можливого розмивання їхніх часток.

Доходи і витрати, визнані безпосередньо у власному капіталі, повинні відображатися окремо в залежності від причин їх виникнення, наприклад, від переоцінки (резерв переоцінки) основних засобів та переоцінки (нереалізовані прибутки (збитки)) довгострокових інвестицій і т.п. Такі доходи і витрати виникають не через дії компанії, а в результаті змін зовнішніх умов її функціонування. Ця особливість притаманна й національним стандартам обліку.

В міжнародній практиці доходи і витрати, що виникають у результаті їх діяльності, визнають як прибутки та збитки. Різниця між ними являє

собою чистий прибуток (збиток) за звітний період, який потім переноситься в баланс. Чистий прибуток, зароблений компанією за весь час її функціонування, формує накопичений чистий прибуток, який частково може бути розподілений між власниками, наприклад, в якості дивідендів (при прийнятті рішення про виплату дивідендів та частина накопиченого прибутку, що буде виплачений, переходить з розряду власного капіталу в розряд зобов'язань, за винятком дивідендів у вигляді власних акцій), або зарезервований на певні цілі. Частина, що залишилася, на використання якої немає ніяких обмежень, являє собою накопичений нерозподілений чистий прибуток.

Таким чином, доходи і витрати, визнані спочатку в звіті про прибутки та збитки, будуть відображені в балансі у складі власного капіталу як накопичений нерозподілений чистий прибуток і резерви (рис. 1.4).

Накопичений нерозподілений чистий прибуток являє собою величину заробленого капіталу, яка може бути розподілена між власниками.

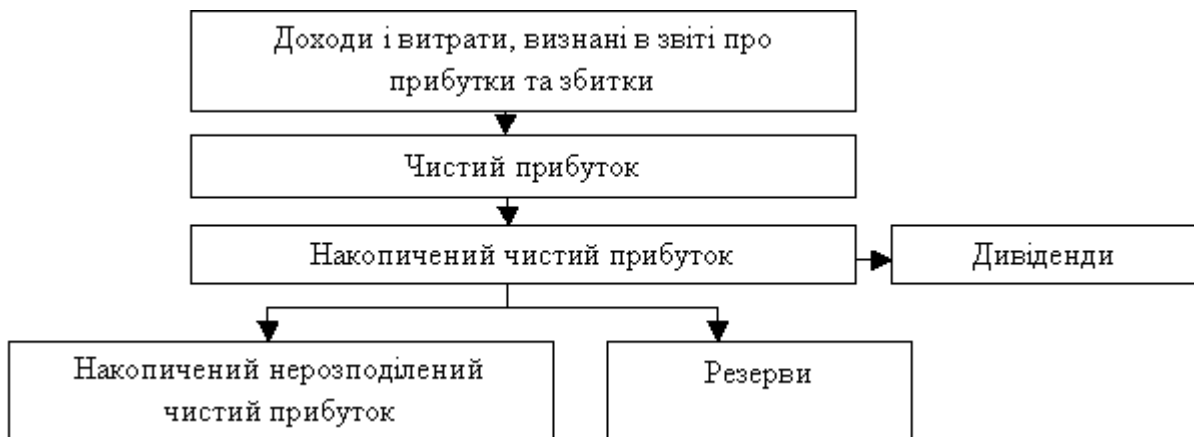

Рис. 1.4. Напрямки відображення доходів і витрат, визнаних у звіті про прибутки та збитки

Резерви, утворювані з чистого прибутку, являють собою частину накопиченого чистого прибутку компанії, зарезервованої на певні цілі. Створення таких резервів може бути обумовлено вимогами законодавства (наприклад, обов'язкові резерви) або ж цілями і завданнями самої компанії

(наприклад, резервування на розширення виробництва). Відзначимо, що за рахунок таких резервів не можуть бути списані ніякі витрати. Їх створення, як правило, інформує власників про обмеження на виплату дивідендів, накладених на нерозподілений прибуток. Коли цілі, для яких створювався резерв, виконані, величина резерву знову приєднується до накопиченого нерозподіленого чистого прибутку.

У результаті зароблений капітал компанії складається з двох основних частин:

- 1) доходи і витрати, що відносяться безпосередньо на капітал;
- 2) доходи і витрати, що відображаються спочатку в звіті про прибутки та збитки:

- накопичений нерозподілений чистий прибуток;
- резерви, створювані з чистого прибутку.

Якщо результатом діяльності компанії є збиток, то він зменшує накопичений нерозподілений чистий прибуток, а при його відсутності – відбивається з мінусом в розділі власного капіталу в балансі.

Всі зміни у величині та структурі власного капіталу за звітний період відображаються в спеціальному звіті про зміни у власному капіталі (Statement of changes in shareholders' equity), який є важливою частиною фінансової звітності компанії.

У вітчизняній практиці власний капітал відображається в балансі та в звіті про власний капітал. Баланс містить такі статті власного капіталу (рис. 1.5):

1. Статутний капітал – наводиться зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Законом України “Про акціонерні товариства” із змінами та доповненнями визначено мінімальні розміри статутного капіталу для ряду підприємств (зокрема для акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю).

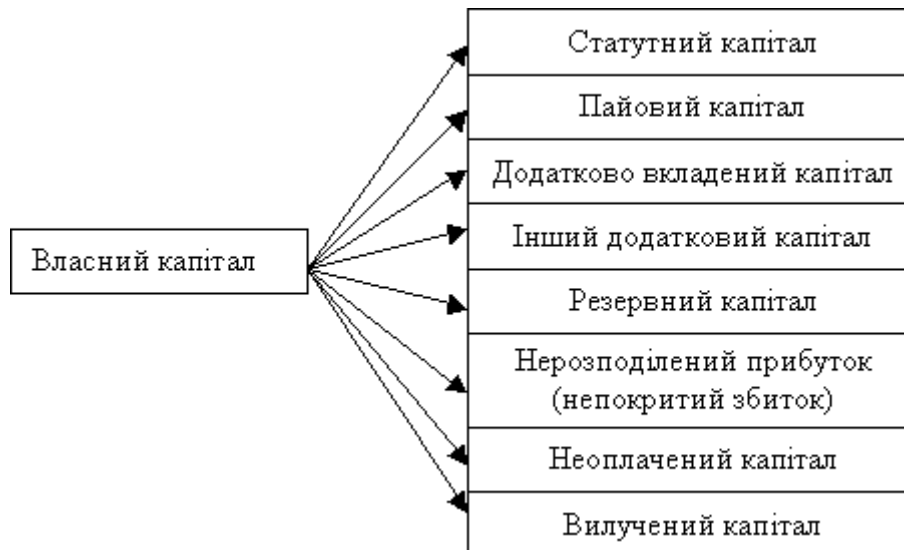

Рис.1.5. Склад власного капіталу в балансі за національними стандартами

2. Пайовий капітал – наводиться сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами.

3. Додатковий вкладений капітал – акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Інші підприємства відображають у цій статті суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал.

4. Інший додатковий капітал – відображаються сума дооцінки необоротних активів, вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.

5. Резервний капітал – наводиться сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

6. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – відображається або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку.

7. Неоплачений капітал – відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума

наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

8. Вилучений капітал – господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників, державні (казенні) та комунальні підприємства

Звіт про власний капітал відображає:

- статутний (пайовий капітал);
- додатковий капітал;
- нерозподілений прибуток.

Крім того, у звіті про власний капітал відображають операції, які відбулися у звітному періоді в складі неоплаченого та вилученого капіталів.

Умовно звіт про власний капітал можна поділити на шість розділів:

- 1) Коригування залишків власного капіталу на початок року;
- 2) Переоцінка активів;
- 3) Чистий прибуток (збиток) за звітний період та його розподіл;
- 4) Внески учасників;
- 5) Вилучення капіталу;
- 6) Інші зміни в капіталі.

Для раціонального управління капіталом підприємства необхідно визначити складові частини капіталу підприємства (рис.1.6).

Як і за міжнародними стандартами обліку, сума чистого прибутку за звітний період переноситься до звіту про власний капітал зі звіту про фінансові результати зі статті чистий прибуток.

Таким чином, існують значні відмінності в складі та структурі власного капіталу за національними стандартами обліку та міжнародними стандартами. Впровадження міжнародних стандартів обліку і звітності в Україні полегшить співпрацю вітчизняних підприємств із світовими торговельними партнерами, і цим самим надасть можливість залучити додаткові іноземні інвестиції.

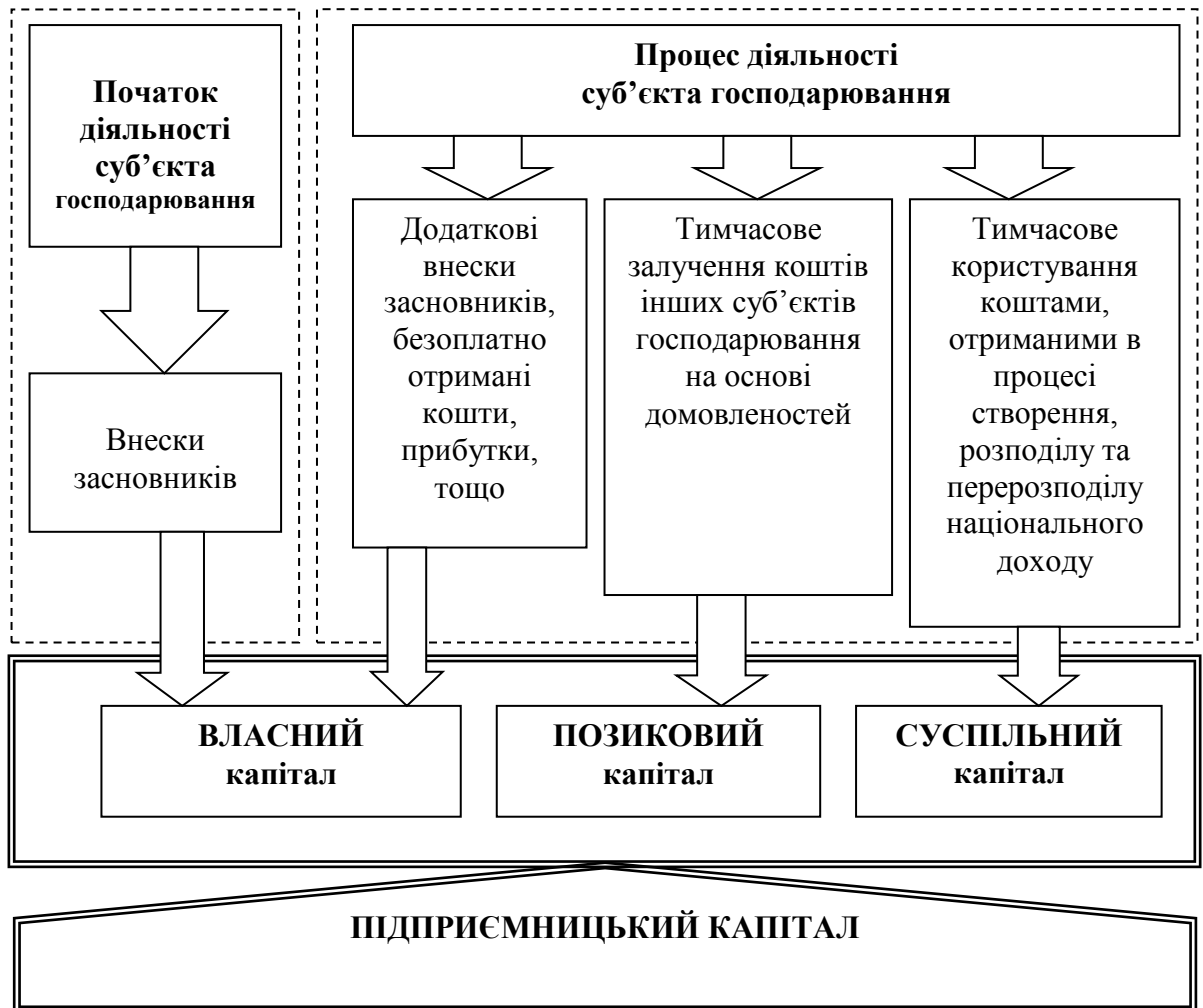

Рис. 1.6. Складові частини капіталу підприємства.

1.3. Особливості формування власного капіталу підприємства

Аналіз сучасного стану в Україні сьогодні характеризується посиленням тінізації економіки, що призводить до того, що більшість вітчизняних підприємств завищують витрати з метою мінімізації податків, приховують прибутки та ін. Це призводить не тільки до перекручування фінансової звітності підприємств, а й до виникнення безлічі питань, які на сьогодні є не врегульованими. Серед цих питань, на мою думку, одним з найголовніших є питання обліку власного капіталу, а саме врегулювання спірних моментів і неточностей в обліку власного капіталу. Значимість цього

питання обумовлюється тим, що власний капітал забезпечує фінансову стабільність підприємства, є основою для початку та продовження його діяльності. Отже, проблема визначення поняття “капітал”, його структури, проблеми обліку капіталу як елементу бухгалтерського обліку є дуже актуальними на сьогодні.

Власний капітал є економічною категорією, яка значно поширена в системі фінансового менеджменту підприємства. Водночас економічна сутність та еволюція цієї категорії свідчить про те, що вона була відома ще задовго до зародження механізму управління фінансами підприємств. Власний капітал становить фінансову основу створення і розвитку підприємства будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Він виступає одним із найважливіших факторів будь-якої економічної діяльності фірми. Процес інвестування власного капіталу та залучення позикових коштів для отримання прибутку лежить в основі фінансової діяльності усіх суб'єктів підприємництва. Динаміка власного капіталу може засвідчувати про якість фінансового менеджменту на підприємстві. Структура та ефективність використання власного капіталу підприємства безпосередньо впливають на формування добробуту його власників. Адже власний капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості.

Власний капітал виступає одним із найважливіших об'єктів фінансового та управлінського обліку, які є основою інформаційного забезпечення фінансового менеджменту. Він є також об'єктом фінансового аналізу підприємства. Роль показника “власний капітал” для підтримання нормального фінансового стану підприємства настільки значуща, що він отримав законодавче підтвердження в Цивільному кодексі України, зокрема в частині вимог щодо співвідношення статутного капіталу та чистих активів господарських товариств [66]. У зв'язку з цим дослідження питань формування власного капіталу підприємства має особливу актуальність. Проблеми власного капіталу завжди були в центрі уваги економістів.

Дослідженням його сутності як економічної категорії в теоретичному і практичному аспектах, його формуванням та використанням в компанії займалися вітчизняні та зарубіжні вчені в різні часи економічного розвитку країн. У сучасних умовах найбільш відомими розробками, присвяченими проблемам власного капіталу підприємства, є праці багатьох учених-економістів, проте ряд питань вимагають нового осмислення та вирішення в теорії і практиці фінансового менеджменту. Внаслідок цього дослідження теоретичних і практичних аспектів економічної сутності й особливостей формування власного капіталу підприємства стало метою наукової статті.

Аналіз різних думок авторів щодо поняття власного капіталу підприємства свідчить, що сучасна теорія і практика фінансового менеджменту не має його загальноприйнятого визначення. Власний капітал відповідно до п. 3 П(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” та п. 4 П(С)БО 2 „Баланс” становить частину в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов’язань [43; 44]. Найбільш вдалим, на нашу думку, є підхід професора Бланка, який під власним капіталом розуміє загальну суму засобів, які належать підприємству на правах власності, та використовується ним для формування активів [11, с. 504].

Згідно з П(С)БО 2 „Баланс” власний капітал підприємства включає такі елементи: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал [44]. Такий склад власного капіталу відображає наявність його частини, інвестованої засновниками у момент створення підприємства, та частини, одержаної в результаті ефективної діяльності, насамперед нерозподіленого прибутку, суми дооцінки необоротних активів, а також додаткового вкладеного капіталу.

Особливості формування окремих складових власного капіталу підприємств зумовлюються нормами законодавства щодо організаційно-

правових форм підприємств та форм їх власності, а також щодо порядку формування і руху власного капіталу.

Функції власного капіталу підприємства визначаються його економічною сутністю. Укрупнено можна виділити оперативну, захисну та регулятивну функції власного капіталу, які спрямовані відповідно на забезпечення безперервної діяльності підприємства, відшкодування в разі необхідності великих збитків і дотримання встановлених вимог щодо здійснення фінансової діяльності.

Динаміка та структура власного капіталу підприємства значною мірою залежать від змін, що відбуваються в окремих його складових. Основу власного капіталу більшості підприємств становить статутний капітал. Дані про його розмір та зміни, як правило, фіксуються в установчих документах і вносяться в Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. У процесі діяльності статутний капітал може бути збільшений або зменшений. Збільшення статутного капіталу здійснюється за рахунок додаткової емісії корпоративних прав, додаткових вкладів, реінвестиції дивідендів та прибутку.

Згідно зі ст. 86 Господарського кодексу України вкладами учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті. Вклад, оцінений у гривнях, становить частку учасника та засновника у статутному фонді товариства. Порядок оцінки вкладів визначається в установчих документах господарського товариства, якщо інше не передбачено законом [24]. Збільшення статутного капіталу АТ відбувається завдяки збільшенню кількості акцій за номінальною вартістю, або збільшенню номінальної вартості акцій. Зменшення статутного капіталу здійснюється внаслідок

зменшення кількості акцій за номінальною вартістю або зменшення номінальної вартості акцій (внаслідок їх викупу з подальшим анулюванням).

Зміни у структурі статутного капіталу, пов'язані з обміном привілейованих акцій на прості та з дробленням або консолідацією акцій, як правило, не впливають на стан власного капіталу підприємства [60].

Основу власного капіталу деяких підприємств (споживчих товариств, колективних сільськогосподарських підприємств, житлово-будівельних кооперативів, кредитних спілок тощо) становить пайовий капітал. Він формується за рахунок пайових внесків. На відміну від статутного капіталу розмір пайового капіталу не фіксується в статуті підприємства. Механізм формування пайового капіталу окремих підприємств аналогічний механізму формування статутного капіталу [42].

Підприємство може формувати тільки або статутний, або пайовий капітал. Деякі підприємства (приватні підприємства, об'єднання підприємств або громадян тощо) не формують ні статутного, ні пайового капіталу.

Зміни в додатковому вкладеному капіталі можуть мати певний вплив на власний капітал ряду підприємств. Хоча на більшості підприємств цей елемент власного капіталу взагалі відсутній або становить мізерну величину [69]. Збільшення додаткового вкладеного капіталу акціонерних товариств відбувається за рахунок зростання вартості реалізації емітованих акцій та її перевищення над їх номінальною вартістю. Збільшення цього елемента власного капіталу в інших підприємств здійснюється за рахунок інвестування капіталу засновниками понад зафіксований розмір статутного капіталу. Зменшення додатково вкладеного капіталу відбувається внаслідок списання витрат на випуск або придбання інструментів власного капіталу.

Величина та структура власного капіталу підприємства може змінюватися в результаті переоцінки активів. Збільшення іншого додаткового капіталу здійснюється за рахунок дооцінки основних засобів, незавершеного будівництва, нематеріальних активів, а також за рахунок безоплатного отримання необоротних активів. До зменшення іншого додаткового капіталу

призводить уцінка зазначених необоротних активів, нарахування амортизації та вибуття необоротних активів, до яких відноситься додатковий капітал.

Важливим чинником, який впливає на стан власного капіталу, є чистий прибуток (збиток) підприємства. Чистий прибуток може бути направлений на виплати власникам, у статутний або пайовий капітал, - у резервний капітал. Виплати дивідендів, або процентів на паї зменшують власний капітал підприємства. Збільшення статутного (пайового) та резервного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку спричиняють лише внутрішній перерозподіл сум власного капіталу підприємства. Нерозподілений збиток підприємства зменшує розмір його власного капіталу.

Частина статутного капіталу підприємства певний час, до закінчення його формування, може залишатися неоплаченою. Неоплачений капітал зменшує загальний розмір власного капіталу підприємства. Так, за наявності заборгованості власників (учасників) по внесках у статутний капітал розмір власного капіталу підприємства, або вартість його чистих активів, буде меншою від статутного капіталу за умови нульової арифметичної суми інших елементів власного капіталу. Хоча практично така ситуація на сьогодні може виникати нечасто [69].

Відповідно до п. 14 П(С)БО 5 „Звіт про власний капітал” власний капітал підприємства може зменшуватися в результаті виходу учасника, викупу або анулювання викуплених акцій акціонерним товариством, зменшення номінальної вартості акцій [45]. За наявності вилученого капіталу розмір власного капіталу підприємства, або вартість його чистих активів, буде меншою від статутного капіталу за умови нульової арифметичної суми інших елементів власного капіталу [69].

Норми частини четвертої ст. 144 та частини третьої ст. 155 Цивільного кодексу України встановлюють необхідність порівнювати чисті активи, вартість яких дорівнює сумі власного капіталу, та статутного капіталу підприємства. Перевищення величини статутного капіталу над величиною власного тягне за собою згідно з вказаними нормами негативні наслідки для

підприємства. Ця проблема на сьогодні до кінця не вирішена і вимагає подальших досліджень.

Певний вплив на розмір власного капіталу можуть мати зміни в обліковій політиці підприємства та виправлення помилок, допущених при складанні фінансової звітності за минулі роки, які впливають на величину нерозподіленого прибутку (непокритого збитку).

Наявність достовірної інформації дозволяє підвищити ефективність функціонування ринку капіталу та надає можливість оцінювати та прогнозувати наслідки різних економічних рішень.

Проведення аудиторської перевірки навіть у тих випадках, коли вона не є обов'язковою, безумовно, має важливе значення. В умовах ринку підприємства, кредитні установи, інші господарські суб'єкти вступають в договірні відносини стосовно використання майна, грошових коштів, проведення комерційних операцій та інвестицій. Довіра в цих відносинах повинна підкріплюватися можливістю для всіх учасників економічних відносин отримувати та використовувати фінансову інформацію. Достовірність інформації підтверджується незалежним аудитором.

Власники, а насамперед колективні власники — акціонери, а також кредитори, не мають можливості самостійно переконатися в тому, що всі операції підприємства законні і правильно відображені у звітності, тому що звичайно не мають ні доступу до облікових записів, ні відповідного досвіду, і саме тому мають потребу в послугах аудиторів.

Таким чином, процес формування власного капіталу характеризується рядом особливостей як з фінансового, так і з правового погляду, що впливає на управлінський аспект фінансових рішень на підприємстві. Проблеми фінансового менеджменту щодо впливу неоплаченого та вилученого капіталу потребують подальшої розробки як у теорії, так і в практиці.

Висновки до розділу 1

Власний капітал є економічною категорією, яка значно поширена в системі фінансового менеджменту підприємства. Водночас економічна сутність та еволюція цієї категорії свідчить про те, що вона була відома ще задовго до зародження механізму управління фінансами підприємств. Власний капітал становить фінансову основу створення і розвитку підприємства будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Він виступає одним із найважливіших факторів будь-якої економічної діяльності фірми.

Проведений аналіз теоретичних досліджень щодо визначення існуючою множини класифікаційних ознак власного капіталу доводить, що розгляд класифікаційних ознак власного капіталу потребує визначення їх багаторівневого групування. В якості системоутворюючого рівня побудови багаторівневого групування класифікаційних ознак власного капіталу обрано складові елементи щодо його визначення та основні функції, через які відбувається прояв власного капіталу. Відповідно до цього розглянуто змістовне розуміння побудови класифікаційного групування власного капіталу та надано сутнісне визначення класифікаційної ознаки щодо ранжування різновидів власного капіталу.

Подальшим напрямком дослідження виникає необхідність розкриття питання із обрання інструментів управління власним капіталом, згідно проявів його класифікаційних ознак. Доцільність обрання такого напрямку подальших досліджень, визначається необхідністю підвищення ефективності управління як власним капіталом підприємства зокрема, так й сталістю функціонування підприємства в цілому.

Особливості формування окремих складових власного капіталу підприємств зумовлюються нормами законодавства щодо організаційно-правових форм підприємств та форм їх власності, а також щодо порядку формування і руху власного капіталу.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Економічна категорія «власний капітал» як об'єкт бухгалтерського обліку

Трансформація економіки України супроводжується об'єктивною необхідністю ринкових нововведень та адаптації їх до реалій економічного життя. Одним із таких нововведень стало масове створення акціонерних товариств.

За умов реформування відносин власності особливого значення набуває дослідження процесів фінансування господарської діяльності акціонерних товариств, оскільки основною вимогою ринкових відносин є фінансування підприємств. Основним джерелом, де акумулюється та систематизується необхідна інформація, є бухгалтерський облік. Він відображає процес формування власності, обсяг прав власників акціонерних товариств, розподіл результатів їх діяльності, тобто інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності акціонерних товариств. Тому на сучасному етапі розвитку ринкових відносин актуального значення набуває дослідження обліку власного капіталу сільськогосподарських товариств як нового об'єкта вітчизняної облікової системи.

Створення в Україні ринкової інфраструктури та трансформація бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів зумовили необхідність дослідження існуючих підходів до трактування поняття “капітал”. Капітал є обов'язковим елементом ринкового господарства, однією з найважливіших категорій економічної науки.

Серед іноземних учених, які здійснили внесок в удосконалення обліку власного капіталу на різних історичних етапах, слід назвати таких: Ж. Андре,

Н. де Анастасіо, В.Е. Ануфрієв, Л. Батардон, Ф. Беста, П. Герстнер, Ж.Б. Дюмарше, Н.А. Литньова, Ф. Ляйтнер, М.Ю. Медведєв, Л. Пачолі, В. Рігер, Ж. Ришар. Із вітчизняних науковців слід назвати: М.Д. Алексеєнко, Ф.Ф. Бутинець, М.М. Мосійчук, Н.Д. Прокопенко, Ф.Є. Поклонський, С.В. Пітель, Н.М. Ткаченко, В.В. Сопко та інші.

Найважливішими аспектами розкриття сутності капіталу є економічний, юридичний, обліковий. Економічна роль власного капіталу полягає в забезпеченні суб'єкта господарювання власними фінансовими ресурсами, необхідними для початку та продовження господарської діяльності. Такий підхід до розуміння статутного капіталу був виключений в адміністративно-командній економіці, у зв'язку з чим потребує розвитку в сучасній економіці. Юридичне значення капіталу полягає передусім в тому, що його розмір визначає межі мінімальної матеріальної відповідальності, які суб'єкт господарювання має за своїми зобов'язаннями.

Капітал, який відображається у бухгалтерському обліку, є сукупністю майнових засобів, що служать для господарських цілей, виражених у грошовій одиниці.

Кожне підприємство для здійснення бізнесу повинно мати економічні ресурси. Вони є активами підприємства. Якщо активи підприємства формуються тільки з власних джерел (власного капіталу), то має місце наступне балансове рівняння:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал} \quad (2.1)$$

До дослідження принципу подвійності та основного балансового рівняння на Заході обґрунтовано три теоретичних підходи:

- теорія пріоритету власника;
- теорія пріоритету підприємства;
- теорія виділених фондів.

Теорія пріоритету власника стосується переважно приватного бізнесу. У цьому випадку підприємець несе повну відповідальність перед кредиторами за боргами та зобов'язаннями, в тому числі й своїм власним

майном. Теорія пріоритету підприємства орієнтована в основному на великі компанії (господарські товариства), майно яких відокремлене від їх власників.

За цією теорією підприємство за правилами обліку (згідно з принципом автономності) повинно розпоряджатися (володіти) всім майном і це слід відображати в звітності. Теорія виділених фондів стосується державних і муніципальних установ, що фінансуються власником. Згідно з цією теорією установа наділяється фондами, що використовуються для придбання потрібних активів.

В бухгалтерському обліку відсутнє єдине трактування поняття “капітал”. Під капіталом розуміють:

- вартість активів юридичної особи за мінусом суми боргових зобов’язань (чисту вартість активів);
- сукупність різноманітних економічних, тобто грошових коштів і майнових засобів, які знаходяться в обороті на даному підприємстві;
- сукупність всіх цінностей, вкладених в підприємство.

Дослідивши історичний аспект обліку статутного капіталу в різних країнах, виділено наступні основні проблеми які і на сьогоднішній день залишаються актуальними:

1) Застосувати в обліку статичну або динамічну концепції обліку статутного капіталу. Тобто виникає проблема, в якій сумі відобразити статутний капітал – в розмірі тільки оголошеного чи фактично внесеного статутного капіталу.

2) Щодо тлумачення термінів статутний фонд і статутний капітал, то і зараз немає однозначної думки серед провідних вчених.

3) Якщо вважати статутний капітал зобов’язанням перед власником, то тоді взагалі не можна казати про існування власного капіталу, як такого взагалі. Тому слід враховувати подвійну природу статутного (засновницького) капіталу, як частину власного капіталу підприємства, яка виражається в активах.

Власний капітал відіграє ведучу роль у створенні та розвитку підприємства, є головною економічною базою процесу його діяльності. Кожна облікова категорія має власну еволюцію розвитку. Мається на увазі, що поява в бухгалтерській термінології тих чи інших понять носить не суб'єктивний, а об'єктивний характер, в основі якого лежить узагальнення багатовікової практики бухгалтерського обліку. Особливо чітко це проявляється щодо такої фундаментальної категорії, як “власний капітал”. Незважаючи на виключну увагу дослідників до цієї ключової категорії, наукова думка ще досі не змогла дати універсальне визначення капіталу, яке б відповідало не тільки теорії, але й практиці, в першу чергу - ведення обліку. Як влучно зауважив Н. Сеніор, відомий економіст ХІХ ст., “капітал отримав настільки багатоманітні визначення, що можна запитати себе: чи має це слово значення, яке б було прийняте всіма?” [2]. Це питання і досі є актуальним та досліджується як науковцями, так і практикуючими бухгалтерами.

Застосування терміну “власний капітал” в Україні пов'язано з розвитком форм власності та організаційно-правових форм підприємств. Різноманітні визначення власного капіталу, надані вченими-економістами, мають несуттєві відмінності [34]. Проте тлумачення поняття “власний капітал” в бухгалтерському обліку істотно відрізняється від його характеристики в інших економічних науках.

Для систематизації багатоваріантних визначень власного капіталу вважаємо доцільним виділити такі підходи, як: обліковий, економічний, фінансовий та правовий.

В цілому ж, в історії бухгалтерського обліку вирізняється декілька періодів, кожен з яких вплинув на процес з'ясування сутності поняття “власний капітал”, оскільки на кожному новому етапі розвитку його визначення доповнювалось невідомими раніше деталями. Більше того, на окремих етапах розвитку людської думки дана категорія отримувала принципово інше, не схоже на попереднє визначення. Разом з тим, важливим

є те, що в традиційній теорії бухгалтерського обліку капітал підприємства розглядається скоріше як пасив, а не актив, що засвідчує балансове рівняння (облікова модель): активи дорівнюють сумі власного капіталу та зобов'язань. Звідси, величина власного капіталу підприємства визначається як різниця між його активами та зобов'язаннями.

Саме виходячи із відміченого “залишкового” підходу наводяться визначення власного капіталу підприємства в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” та 2 “Баланс”: власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань; власний капітал – це підсумок за розділом I пасиву балансу [38].

Вказане тлумачення власного капіталу є найпоширенішим і його дотримуються А.Н. Азріліян [12], Ф.Ф. Бутинець [18], Л.А. Бернстайн [6], Р.Л. Хом'як, В.М. Пархоменко, М.С. Пушкар, О.В. Соловійова, Е.С. Хендріксен. Тут слід зауважити, що визначення власного капіталу за “залишковим” підходом скоріше характеризує його величину, ніж економічну сутність.

Тому до трактування власного капіталу як суми вкладеного капіталу засновниками (власниками) підприємства долучаються такі автори: В.В. Сопко [60], С.Ф. Голов, С.В. Мочерний, Б.А. Райзберг, Д. Міддлтон, Л. Чедвик. Проте М.Т. Білуха стверджує, що власний капітал визначається вартістю майна суб'єкта господарювання, тобто чистими активами (різниця між вартістю майна і позиковим капіталом) і складається зі статутного, додаткового й резервного капіталу, нерозподіленого прибутку та цільових (спеціальних) фондів [9].

Для Л.П. Краснової, Н.Т. Шалашової, Н.М. Ярцової за власним капіталом визначається джерело утворення майна організації, що є не зовсім коректним, так як джерелом утворення майна можуть бути як власні, так і позикові кошти підприємства [33]. Проте Й. Бетге зазначає, що власний капітал, на відміну від залученого, надається в розпорядження підприємства

без будь-яких тимчасових обмежень і забезпечує, таким чином, безперервність його господарської діяльності [7].

В міжнародній практиці ведення бухгалтерського обліку власний капітал розглядається як капітал, вкладений акціонерами компанії, що включає два джерела: вкладений капітал – інвестиції акціонерів компанії та накопичений нерозподілений прибуток, реінвестований в бізнес.

Розглядаючи економічну сутність власного капіталу як об'єкту обліку, що аналізується, потрібно відмітити найважливіші його характеристики, котрі полягають у тому, що він виступає основним чинником виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять прибуток; використовується як головне джерело формування добробуту його власників; є головним виміром ринкової вартості підприємства. Його динаміка є важливим показником ефективності господарської діяльності.

Виходячи з цього, на наш погляд, вдалий зміст власного капіталу формулює група таких економістів як І.А. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, Г.Г. Кірейцев, Н.В. Чебанова, Д. Стоун, визначаючи його як загальну вартість засобів підприємства, що належать йому на правах власності і використовуються для одержання прибутку. Дійсно, з економічної точки зору, зміст статутного капіталу полягає у забезпеченні створеної юридичної особи основними і оборотними засобами, необхідними для початку господарської діяльності по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг чи продажу товарів, і такий підхід може бути поширений на власний капітал підприємства в цілому.

З фінансової точки зору власний капітал розглядають як вартість, що створює додаткову вартість. Це трактування висловлюють такі автори, як М.І. Волков, О.В. Вороновська, Т.П. Саблук, С.І. Ожегов, В.І. Науменко. З іншого боку, власний капітал являє собою початкову суму коштів для здійснення підприємницької діяльності, так вважають такі економісти, як Ф.Ф. Бутинець, О. Сліпушко, І.Ф. Палатніков, В.П. Пантелеєв. Власний

капітал – це обов’язкові майбутні витрати або джерела фінансових коштів у минулому [18].

Юридичне значення власного капіталу полягає, передусім, в тому, що його розмір визначає межі мінімальної матеріальної відповідальності, які несе суб’єкт господарювання за своїми зобов’язаннями, а також засвідчує право власності на майно, внесене засновниками для формування статутного капіталу. Права кожного власника на майно підприємства і на участь у його прибутках визначаються часткою і формою інвестованих коштів. Дослідники у цій галузі визначають власний капітал як право власності на внесене майно, зобов’язання підприємства перед засновниками.

Проаналізувавши визначення власного капіталу, які надаються вченими різноманітних галузей економіки, оцінивши їх переваги та недоліки, а також відповідність чинному законодавству, вважаємо доцільним сформулювати наступне його визначення, яке, на нашу думку, найбільш широко охоплює сутність власного капіталу як об’єкту обліку. Власний капітал – це модифікована величина заборгованості підприємства його засновникам у розмірі вартості активів, які ним забезпечуються.

Зміст наданого визначення обґрунтовується наступним. Твердження, що власний капітал за економічним змістом є заборгованістю підприємства його засновникам базується на тому, що основним і єдиним елементом власного капіталу на момент заснування підприємства є статутний капітал. Саме він втілює заборгованість останнього його засновникам у сумі, що відповідає вартості внесеного ними майна (активів).

Модифікація першопочаткової заборгованості підприємства його засновникам, що, безумовно, характеризує власний капітал (у вигляді статутного) на дату реєстрації юридичної особи, здійснюється за двома напрямками:

– шляхом реінвестування прибутку, отриманого у результаті діяльності підприємства на основі сформованого статутного капіталу; це

спонукує до появи наступних складових власного капіталу, як нерозподілений прибуток (непокриті збитки) та резервний капітал;

– за переоцінкою необоротних активів, що з'явилися на підприємстві як внесок засновників у статутний капітал або в процесі діяльності підприємства на основі сформованого статутного капіталу, чи безкоштовним отриманням підприємством при його діяльності за існуючого статутного капіталу; це призводить до наявності інших складових власного капіталу, якими є елементи додаткового капіталу.

Вказані напрями змінюють величину власного капіталу, тобто, модифікують величину заборгованості підприємства перед його засновниками, яка першопочатково виникла на момент реєстрації юридичної особи у розмірі, що відповідала величині статутного капіталу.

Використовуючи загальноприйняте у міжнародному та вітчизняному обліку сприйняття власного капіталу як частини в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань та, сприймаючи власний капітал як зобов'язання (заборгованість) перед власниками підприємства, приходимо до вищенаведеного запропонованого визначення власного капіталу як облікової категорії за економічним та юридичним його змістом.

2.2. Нормативно-правова база обліку та контролю власного капіталу

Останні роки економіка України зазнає притоку іноземного капіталу, у рамках якого основною формою інвестування є формування підприємств з іноземними інвестиціями. Так, з 1991 по 2010 рр. у відповідні підприємства вже інвестовано [40]: у промисловості - 57657,6 млн. дол. США; у сільському господарстві 9381,7 - млн. дол. США; у будівництві -5324,9 млн. дол. США; у торгівлі -14091,2 млн. дол. США та ін.

У таких умовах пріоритетним стає формування ефективних систем обліку та контролю власного капіталу, які забезпечать іноземним інвесторам

повну та достовірну інформацію, щодо використання вкладених ними коштів. Однак, окреслене не можливе без належного нормативно-правового забезпечення.

Нормативно-правова база обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями активно формувалась протягом двох останніх десятиріч. Але навіть сьогодні вона не є досконалою, перебуває у процесі постійних змін (які інтегруються політичними, економічними, соціальними та іншими чинниками) та формується значною кількістю нормативно-правових актів. Так, у визначеній площині, можна виділити: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”, Закон України “Про режим іноземного інвестування”, Податковий Кодекс України та ін.

При цьому, значна кількість нормативно-правових актів та постійні зміни їх положень не забезпечують якості законодавчого регулювання обліку та контролю власного капіталу, а навпаки призводять до виникнення чисельних законодавчих колізій та прогалин.

Наукових праць, присвячених суто дослідженню сучасної нормативно-правової бази обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями у науковій літературі недостатньо. Винятком є праця Сагової С.В. “Облік і аналіз іноземних фінансових інвестицій” (2006 р.) де констатується, що наявна складність і суперечність змісту нормативно-правової бази, яка регламентує облік та контроль власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями [56]. Крім того, вказується на неузгодженість базової термінології, чисельні законодавчі колізії (разом з тим, авторкою не наводиться їх детальний аналіз).

Цінними, також, є наступні вітчизняні дослідження:

1. “Проблеми законодавчого регулювання організації та обліку спільної діяльності в Україні” (2011 р.), Дутової Н. - де проаналізовані проблемні аспекти діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, пов'язані з прогалинами та колізіями законодавства [28]. Однак, питання нормативно-

правової бази у сфері обліку та контролю саме власного капіталу цих підприємств не є частиною дослідження;

“Господарське право” (2004 р.), Вінник О.М. - де надається Ґрунтовний перелік нормативно-правових актів, що визначають особливості правового становища, порядку державної реєстрації та обліку власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями. Крім того, вченим: аналізується зміст понять “законодавча колізія” та “законодавча прогалина”; загострюється увага на особливостях змістового наповнення та спеціальних вимогах до установчих документів цих підприємств [22].

Зважаючи на вищенаведене можна стверджувати, що недостатня увага приділена глибокому критичному аналізу проблем та неузгодженостей при використанні нормативно-правових актів, що регламентують облік та контроль власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями.

Постанова мети та завдань дослідження. Наведене дозволяє як основну мету дослідження означити – аналіз змісту та основних положень нормативно-правової бази обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями та виділення законодавчих прогалин та колізій у цій площині. Така мета може бути досягнута за допомогою наступного комплексу завдань: 1) виділення понять “законодавча прогалина” та “законодавча колізія”; 2) виділення та характеристика законодавчих прогалин та колізій нормативно-правової бази обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, їх об’єктивних наслідків та оперативних заходів з усунення.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правова база обліку та контролю, це сукупність нормативно-правових актів (найвищих гілок влади у державі, Міністерства Фінансів України, інших міністерств та відомств), які утворюють цілісну, високоорганізовану систему. При цьому, така система повинна мати всеохоплюючий та несуперечливий зміст всіх її елементів.

Водночас, чинним нормативно-правовим актам, у т.ч. з обліку та контролю власного капіталу, властиві [65]:

– упущення у регулюванні певних відносин, що виникають внаслідок прорахунків, допущених при розробці закону, постійного розвитку суспільних відносин, виникнення нових життєвих ситуацій, які не могли бути заздалегідь передбачені законодавцем. Для позначення таких упущень використовується термін “законодавча прогалина”;

– певна неузгодженість, одним з видів якої є формальні неузгодженості, які мають суб’єктивну природу та формуються внаслідок порушення правил формальної логіки законодавцями. Для позначення цих неузгодженостей використовується терміни “законодавча колізія” як різновид юридичних колізій, що виникають за наявності розбіжностей між реально або формально-чинними нормами права, які закріплені в законодавстві і регулюють однакові фактичні відносини.

2. Аналіз змісту вітчизняної нормативно-правової бази обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями та сучасних публікацій у цій площині [39; 40; 46] дозволив виділити чисельні законодавчі прогалини та законодавчі колізії у її структурі.

Так, відповідно до Закону України “Про режим іноземного інвестування” (ст. 1), підприємство з іноземними інвестиціями це - підприємство будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить не менше 10 відсотків. У науковій літературі найчастіше зустрічається тлумачення підприємств даного типу, як підприємств корпоративного типу, засновниками або учасниками якого, крім резидентів, є іноземний інвестор (з часткою не менше ніж 10%) [56; 71]. При цьому, існує обов’язковість створення резервного капіталу для корпоративних підприємств, яка передбачена виключно: 1) нормами Закону України “Про акціонерні товариства”, відповідно до яких його розмір для акціонерних товариств встановлюється на рівні не менше за 15 відсотків від статутного капіталу; 2) нормами Закону України “Про господарські товариства”, відповідно до яких його розмір для господарських товариств встановлюється

у розмірі не менше за 25 відсотків від статутного фонду. При цьому, прив'язка величини резервного капіталу до розміру зареєстрованого статутного капіталу, мінімізує захисну функцію власного капіталу, адже резервний капітал визначає максимальну величину збитків, які може отримати корпоративне підприємство з іноземними інвестиціями (за умови відсутності додаткового капіталу), щоб величина чистих активів не стала менша за статутний капітал і не призвела до його зменшення [23, с 307].

Визначені законодавчі норми породжують значні проблеми для інвесторів, адже діяльність підприємств з іноземними інвестиціями пов'язана зі значним рівнем ризиків будівельного, експлуатаційного, фінансового та іншого характеру [46, с. 94]). Так, мінімальні розміри статутного капіталу складають: 1) для акціонерних товариств - 1250 мінімальних заробітних плат; 2) для товариств з обмеженою відповідальністю - 1 мінімальна заробітна плата. Розмір резервного капіталу визначається із врахуванням ставок діючих на момент створення таких.

Розмір самих мінімальних заробітних плат корегується щорічно, відповідно до Закону України про державний бюджет, а вже зареєстровані підприємства не перераховують свій резервний капітал [23].

Отже, сума резервного капіталу, на підприємствах де статутний капітал було сформована раніше, відрізняється від резервного капіталу, підприємств, що утворили статутний капітал нещодавно [23, с. 307]. Необхідне законодавче врегулювання окресленого питання - наприклад, впровадження законодавчих норм, щодо обов'язкового корегування резервного капіталу у відповідності з індексом змін мінімальної заробітної плати (або індексу інфляції).

Підприємства з іноземними інвестиціями, поряд з веденням бухгалтерського фінансового обліку власного капіталу (відповідно до національних стандартів України та Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”), ведуть податковий облік (відповідно до Податкового кодексу України). При цьому, величина прибутку, визначена за

цими видами обліку, може відрізнятися в різні звітні періоди. Отже, законодавча норма (Законів України “Про акціонерні товариства України” та “Про господарські товариства”), щодо обов'язкового розміру відрахувань до резервного фонду, що повинна складати не менше за 5% від прибутку є проблемною - визначення прибутку різняться за даними податкового та бухгалтерського обліків (а отже і відсоток відрахувань до резервного фонду буде неоднаковим).

Для врегулювання визначеної законодавчої колізії найбільш доцільними є пропозиції Н.М. Воськало [23, с. 307], якими зазначається, що основою для розрахунку щорічних відрахувань до резервного фонду повинен бути прибуток визначений за даними бухгалтерського обліку - оскільки проведення їх у податковому обліку не передбачено.

Законом України “Про іноземні інвестиції” та Декретом Кабінету Міністрів України “Про режим іноземного інвестування” підприємствам з іноземними інвестиціями надано право вводити в план рахунків бухгалтерського обліку необхідні для відображення специфічних операцій допоміжні синтетичні рахунки, вносити зміни та доповнення у форми фінансової звітності. Однак, окремим положенням особливості обліку та звітності (у т.ч. і звітності, щодо власного капіталу) таких підприємств не визначені. Тому, вони регламентується: 1) П(С)БО 20 “Консолідована фінансова звітність” (що застосовується групою підприємств, організацій та юридичних осіб, яка складається з материнського підприємства та дочірніх підприємств); 2) П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал” (яким визначається зміст та форма звіту про власний капітал та загальні вимоги до розкриття статей); 3) П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”. Як наслідок наявні розбіжності між відповідними національними та міжнародними нормами.

Зокрема, у М(С)БО 31 “Частки у спільних підприємствах” розглядається не нерозподілений прибуток, а нерозподілений дохід (як накопичена сума доходу за використанням всіх збитків та дивідендів,

сплачених акціонерам), а на суму такого нерозподіленого доходу можуть бути накладені вимушені або добровільні обмеження, щодо їх використання [35]. Відповідно до досліджень Нестеренко Ж.К., в Україні немає добровільних чи вимушених обмежень нерозподіленого прибутку, тому деякі підприємства мають досить велику частку власного капіталу, у цій балансовій статті (30-70% від суми власного капіталу) [39].

Слід зазначити, що надмірно накопичений залишок нерозподіленого прибутку прикрашає фінансове становище підприємства для інвесторів, але не гарантує його фінансову сталість у майбутньому. Так, порядок розподілу прибутку і покриття збитків визначається рішенням загальних зборів (згідно з рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 123) - тому, якщо ця балансова стаття має значну частку у власному капіталі підприємства акумулюється ризик фіктивного банкрутства.

Крім того, відповідно до М(С)БО 31 “Частки у спільних підприємствах” нерозподілений дохід підлягає обов'язковому корегуванню за рахунком фінансових результатів.

За національними П(С)БО нерозподілений прибуток (непокритий збиток) призначений для обліку інформації, щодо розподілу дивідендів, формування та поповнення резервного капіталу та покриття збитків (без коригування за рахунок фінансових результатів). Отже, слід погодитись із Нестеренко Ж.К., що це призводить до ситуації, коли наявність резервів у балансі не гарантує наявності коштів для виконання конкретних цілей, оскільки кожне підприємство може мати значний залишок нерозподіленого прибутку, не маючи в достатньому обсязі ліквідних активів (адже видатки не відносяться на нерозподілений прибуток) [39, с. 4-5].

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” було внесено ряд змін у форми звітності(введеного в дію у 2013 р.).

Відносно власного капіталу підприємства, зміни відображаються у пасиві балансу, де внесені зміни в структуру власного капіталу (Додаток А), яка згідно затверджених НП (С)БО складається із :

- Зареєстрованого капіталу
- Капіталу у дооцінках
- Додаткового капіталу
- Резервного капіталу
- Нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)
- Неоплаченого капіталу
- Вилученого капіталу.

За Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” було внесено ряд змін у форми звітності, зокрема :

У статті “Зареєстрований капітал” наводиться зафіксована в установчих документах сума статутного капіталу, іншого зареєстрованого капіталу, а також пайовий капітал у сумі, яка формується відповідно до законодавства.

У статті “Капітал у дооцінках” наводиться сума дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів.

У статті “Додатковий капітал” відображається емісійний дохід (сума, на яку вартість продажу акцій власної емісії перевищує їхню номінальну вартість), вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, сума капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал, накопичені курсові різниці, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу та інші складові додаткового капіталу.

У разі якщо інформація про розмір емісійного доходу та накопичених курсових різниць відповідає ознакам суттєвості, вона розкривається у додаткових статтях “Емісійний дохід” та “Накопичені курсові різниці”. До підсумку балансу включається загальна сума додаткового капіталу.

У статті “Резервний капітал” наводиться сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

У статті “Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)” відображається або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

У статті “Неоплачений капітал” відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

У статті “Вилучений капітал” господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу.

У додатковій статті “Інші резерви” страховиками наводяться інші компоненти власного капіталу, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу. Сума інших резервів включається до підсумку балансу.

Таким чином, необхідне приведення національних особливостей обліку та звітності власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями у відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Законодавчо визначено, що формування статутного капіталу може здійснюватися грошовими коштами та іншими цінностями (тобто внесенням об'єктів інтелектуальної власності, майнових прав і т.д.) [39]. Це неминуче актуалізує питання їх первинної оцінки, за якою вони будуть зараховані на баланс підприємства. Так, всі інвестиції учасників (у т.ч. внески до статутного фонду підприємств) оцінюються в конвертованій валюті та у національній одиниці України (за домовленістю сторін, на підставі цін міжнародних ринків або ринку України). Однак, проблеми виникають при оцінці іноземних інвестицій, оскільки положення “Про порядок залучення

експертів до оцінки майна, що перебуває у загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями” (затверджене КМУ від 20 липня 1996 р) регулює виключно порядок та умови залучення експертів до оцінки майна, яке є державним, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями.

Крім того, Закон “Про режим іноземного інвестування” містить положення, щодо необхідності оцінки вартості інвестицій у формі прав інтелектуальної власності. При цьому прямо вказується, що вартість повинна бути підтверджена виключно згідно законів країни інвестора або за міжнародними торговельними процедурами. Але передавання прав на інтелектуальну власність здійснюється в інших державах [71]: за договором купівлі-продажу охоронного документу; за ліцензійним договором тимчасового надання права користування. У договорах вказуються характеристики, розмір, терміни виплати винагороди, рівень продажних цін на продукцію за ліцензією (без зазначення оцінки такого активу незалежним оцінювачем). Таке становище загострює ризик виникнення фінансових зловживань. Наприклад, можливе формування підприємств за наявності штучно завищеного статутного капіталу.

З нашої точки зору, при формуванні статутного капіталу доцільно було б визначити необхідність залучення незалежного оцінювача для оцінки не грошових внесків інвесторів. Наприклад, аналогічно до процедури призначеної для оцінки майна, яке є державним, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями [71]: 1) всі інвестиції у не грошовій формі повинні оцінюватися на підставі договору укладеного між замовником та експертом, відповідно до типового договору, затвердженого Фондом державного майна; 2) за результатами оцінки експерта повинен бути складений звіт (з обов’язковою констатацією положень, щодо методики оцінки інвестицій та обґрунтування вибору методів оцінки); 3) інвестиції повинні оцінюватися у визначеній замовником конвертованій валюті та,

обов'язково, у національній одиниці України (відповідно до вимог ст. 5 Закону України “Про режим іноземного інвестування”).

Положення “Про порядок залучення експертів до оцінки майна, що перебуває у загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями” не містить даних, щодо рекомендованої методики оцінки, а лише посилання на Закон “Про режим іноземного інвестування” (ст. 5) (у якому лише констатується, що інвестиції учасників, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у національній одиниці України, за домовленістю сторін та цінами міжнародних ринків або ринку України) [71]. Тому, слід погодитись із Юлдашевим О.Х., що оцінку інвестицій є можливість виконувати виключно за положеннями Міжнародних стандартів оцінки МСО 1—4 та норм професійної діяльності оцінювачів, затверджених Радою Українського товариства оцінювачів [71].

Окрім виділених положень, особливо складною є організація процесу внутрішнього аудиту власного капіталу на підприємствах з іноземними інвестиціями. Дотепер не розроблено нормативно-правової бази у визначеній площині (не врегульовані питання методичного та організаційного забезпечення). Наприклад, в якості національних стандартів аудиту з 2005 р. застосовуються Міжнародні стандарти аудиту (далі - МСА), надання впевненості та етики [49, с. 224]. В даних стандартах лише опосередковано визначено сутність внутрішнього аудиту. Так, МСА 10 “Розгляд роботи внутрішнього аудиту” надає тлумачення цього терміну як професійної діяльності з оцінки служби створеної суб'єктом господарювання. Крім того, стандартом не надано тлумачення внутрішнього аудиту власного капіталу підприємства, не виділено його мету та критерії - лише зазначається, що обсяг та мета внутрішнього аудиту залежить від розміру та структури суб'єкта господарювання, вимог його управлінського персоналу (при цьому, до його елементів слід відносити: 1) моніторинг внутрішнього контролю; перевірку фінансової звітності; 2) перевірку економічності та продуктивності діяльності, включаючи не фінансові заходи контролю суб'єкту

господарювання; 3) перевірку дотримання законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог”) [49, с. 224-225]. Крім того, МСА 10 внутрішній аудит виділяється виключно як “підрозділ суб’єкту господарювання” (що порушує вимоги, щодо незалежності, оскільки на практиці ця служба звітує та підпорядковується тільки власникам підприємства).

Таким чином організація внутрішнього аудиту з урахування західної практики управління та МСА не висвітлює проблемні питання та специфіку внутрішнього аудиту власного капіталу, що може призвести до недовіри іноземних інвесторів до його результатів. Тому, необхідно ініціювати процес кодифікації або розробки нового систематизованого, регулюючого акту - національного стандарту внутрішнього аудиту у визначеній площині. Крім того, слід погодитись із положеннями Петренко Н.І., Філозопа О.В. відносно того, що зважаючи на добровільний порядок впровадження внутрішнього аудиту (у т.ч. і власного капіталу) немає сенсу в затвердженні законів, достатньою буде розробка та затвердження на державному рівні положення “Про внутрішній аудит власного капіталу на підприємствах України” (виконання якого обов’язкове для тих суб’єктів господарювання, що в добровільному порядку впровадили внутрішній аудит) [49, с. 226].

З нашої точки зору, таке положення повинно мати чітко визначену структуру: положення щодо сфери дії (інформація, щодо суб’єктів господарювання, провадження внутрішнього аудиту на яких рекомендовано. Наприклад, для підприємств з іноземними інвестиціями, підприємств, що мають вихід на міжнародний ринок); понятійна база положення (перелік та сутнісне тлумачення основних визначень та обов’язкових положень, серед яких необхідним є виділення: внутрішнього аудиту власного капіталу; основаних завдань, мети, процедур та ролі внутрішнього аудиту власного капіталу); основні засади діяльності внутрішніх аудиторів (професійні вимоги до внутрішніх аудиторів, вимоги до організації служби внутрішнього

аудиту, програмні засоби аудиту); перелік та зміст документів, що відображають результати роботи внутрішніх аудиторів (зміст, форма, особливості складання висновку аудитора та перелік документів, що повинні до нього додаватися); перелік випадків у яких внутрішній аудит власного капіталу проводиться за графіком (із наведенням форми та особливостей складання такого графіку); відповідальність внутрішніх аудиторів за результати внутрішнього аудиту власного капіталу (інформація про види відповідальності, що накладаються у разі порушення вимог даного положення); особливості взаємодії внутрішнього аудитора із посадовими особами підприємства в процесі перевірки їх діяльності (із наведенням прав та обов'язків таких осіб і, безпосередньо, аудитора).

2.3. Методичні основи формування та обліку власного капіталу.

Капітал підприємства є величина похідна від обсягів активів і зобов'язань, тому первинний, авансований капітал і зобов'язання знаходять висвітлення в пасивній частині бухгалтерського балансу, а в активі його враховуються капітальні витрати і майно підприємства. Саме в точному, своєчасному відображенні активів і зобов'язань у поточній оцінці і складається одне з достоїнств бухгалтерського балансу, що додає йому надійність і вірогідність як джерелу інформації. У силу того, що баланс підприємства є звітом про формування, рух і відтворення капіталу, це єдина форма звітності підприємства, у якій в історичному ракурсі в розгорнутому виді відбивається величина власного капіталу підприємства.[9]

Оскільки актив балансу підприємства відбиває майнову (матеріальну) сторону капіталу, а в пасиві балансу показані джерела утворення майнової форми капіталу, авансований і інвестований капітал, при цьому через оборот відбивається їхній взаємний зв'язок, то можна сказати, що капітал у даному звіті відображається досить повно і всебічно. Тому баланс підприємства повинний розглядатися як метод дослідження питань авансування,

інвестування, обороту, кругообігу і відтворення капіталу, а також обчислення його величини, що змінюється в часі.

В українській практиці капітал підприємства часто розділяють на капітал активний і пасивний. З методологічної точки зору це невірно. Такий підхід є причиною недооцінки місця і ролі капіталу в бізнесі і приводить до поверхневого розгляду джерел формування капіталу. Капітал не може бути пасивним, тому що є вартістю, що приносить приривочну вартість, яка знаходиться в русі, у постійному обороті. Тому більш обґрунтовано тут застосовувати поняття джерел формування капіталу і функціонуючого капіталу (чи активів).

Джерела, використовувані підприємствами для формування капіталу, поділяються на власні, позикові і безоплатно отримані.

До джерел власного капіталу прийнято відносити засоби, вкладені в підприємство власниками чи учасниками (статутний капітал), нерозподілений прибуток і створені підприємством фонди власних засобів. У той же час, оскільки джерела формування капіталу мають різну природу, то і принципи оцінки їхньої вартості повинні бути різними.

До позикових джерел капіталу необхідно віднести всі залучені підприємством засоби, незалежно від того, звідкіля вони отримані і за якою ціною. Позиковими джерелами капіталу є: банківські кредити, позики надані іншими інвесторами, фінансування з державного бюджету і тимчасово залучені засоби кредиторів. Вони повинні відбиватися в обліку по поточній вартості на момент одержання засобів.

Тимчасово залучені засоби (кредиторська заборгованість) виникають у рамках товарного кредиту, що утвориться, у залежності від умов оплати і сумлінності партнерів, а також при затримках в оплаті праці співробітників підприємства й ін. Даний вид джерел капіталу оцінюється по поточній вартості на момент виникнення.

Безоплатно отримані підприємством засоби виявляються у формі фінансування з бюджетів різного рівня, а також у виді спонсорської

допомоги від різних організацій, фінансової допомоги, отриманої від установ.

Одне з основних джерел капіталу при організації бізнесу – внесок засновників (акціонерів) підприємства в статутний фонд. При визначенні вартості його навряд чи варто відносити до безкоштовних джерел капіталу для підприємства, тому що акціонерам нараховуються дивіденди на вкладені в підприємство засоби, а засновники розподіляють отриманий прибуток. Тому дане джерело, відносячись до власного капіталу засновників, у той же час є платним для підприємства.

Джерело формування капіталу підприємства - авансований капітал - дає підприємству абстрактне право на розпорядження активами. При цьому по ознаці власності джерела капіталу підрозділяються на власні і позикові. З метою проведення зовнішнього, фінансового аналізу, як правило, капітал при наявному поділі його на власний і залучений, необхідно оцінювати в єдності джерел його утворення, у цілому, як залучений капітал.

Як правило, при відображенні в балансі підприємства власного капіталу, до нього відносять авансовані власниками засоби і резерви, створені за рахунок прибутку, отриманого підприємством.

Однак коли капітал, авансований власниками, прирівнюють до власного капіталу підприємства, виникає дуже спірний момент. Невипадково в міжнародній практиці бухгалтерського обліку існує принцип відособленості (автономності) підприємства, що говорить: “рахунки підприємства повинні бути відділені від рахунків його співвласників чи працівників”, тобто власність підприємства і власність власника - це не те саме. Трохи раніше існували деякі радикальні точки зору на поділ засобів підприємства і власника, так, наш співвітчизник Г.А.Бахчисарайцев писав: “Тому як господарство, узагалі, є поняттям абстрактним і тому свого власного майна не має і мати не може, то очевидно, на яку суму в господарстві є засобів (актив), на таку ж суму господарство має боргів (пасив)” [7, с.8].

Тому в даний час, в умовах розвитку різних форм приватної власності, найбільш кращим був би розгляд капіталу не як власності підприємства, а як власності індивідуального чи консолідованого власника, як підприємницького капіталу, зв'язаного в даному підприємстві.

Капітал складається з придбаних засобів, і при проведенні аналізу ефективності діяльності необхідно знати, у що він обходиться підприємству. У цьому випадку виникає питання ціни залученого капіталу. При визначенні вартості обслуговування капіталу - витрат по його відшкодуванню - застосовуються різні підходи, у яких дана категорія іменується "ціною капіталу" і "вартістю капіталу", але більш правильно - позначати її як "собівартість капіталу" [14, с.39].

Оскільки джерела формування капіталу підприємства є фактичними витратами на створення і функціонування бізнесу, понесеними підприємством, то їхня оцінка повинна проводитися по вартості залученого капіталу на момент здійснення витрат для підприємства. У тому числі необхідно враховувати чіткий поділ одноразових витрат на авансований і інвестований (залучений) капітал і систематичні витрати на його відтворення.

Необхідність виявлення результату діяльності підприємства за допомогою протиставлення в подвійній бухгалтерії активу і пасиву визначила появу рахунка прибутків і збитків і відображення в балансі поточного результату діяльності підприємства. Тому прибутку, як складовій капіталу підприємства, необхідно приділяти особливу увагу, оскільки він є важливим джерелом відтворення капіталу підприємства, придбання активів.

У традиційному практичному змісті під прибутком розуміють різниця загальної суми доходів і витрат підприємства. Поняття прибутку адекватно поняттю прибавочної вартості від основної діяльності, але це досить вузький підхід, обмежений рамками рахівництва. З метою більш глибокого вивчення прибутку, його якостей і впливу на капітал підприємства, необхідно виділяти наступні його основні складові:

- операційний прибуток від поточної діяльності, що виражається в перевищенні виручки від реалізації над собівартістю реалізованої продукції і поточними витратами на її виробництво;

- прибуток від поточної фінансової діяльності як реалізована різниця в котируваннях цінних паперів;

- прибуток від реалізації необоротних активів, відбивана як різниця отриманої виручки від реалізації і собівартості реалізованого активу.

Нерідко прибуток розглядають як приріст чистих активів (власного капіталу) підприємства, що зближає традиційне бухгалтерське відношення до прибутку з економічним поняттям приросту капіталу [25, с.311]. Відповідно до цього підходу, у даний час у світовій практиці сформувалася так називана "концепція підтримки капіталу", в основі якої лежить збереження величини капіталу підприємства на незмінному рівні до моменту розподілу дивідендів акціонерам. Суть даного принципу полягає в тому, що дивіденди не повинні виплачуватися з капіталу підприємства, інакше капітал проїдається [25, с.323].

Зі сказаного випливає, що зміна капіталу підприємства відбувається за рахунок впливу наступних факторів:

- одержання (вилучення) засобів від власників підприємства;
- одержання (втрати) засобів від ефективної діяльності підприємства;
- зміна величини вартості капіталу під впливом об'єктивних економічних процесів, що відбуваються в політичному, економічному і соціальному житті країни.

Оскільки бухгалтерський облік і оцінка - поняття взаємно пов'язані, тому що точна оцінка входить у число основних задач бухгалтерського обліку, то визначення вартості об'єктів обліку є одним з основних принципів, використовуваних у бухгалтерському обліку. При цьому варто брати до уваги, що вибір методу оцінки результатів роботи підприємства визначає величину прибутку, що розподіляється між власниками, і зміну величини капіталу підприємства.

По своїй сутності прибуток є приростом капіталу, збільшенням суми активів, тому що через прибуток виявляється прибавочна вартість, принесена капіталом. Тому прибуток, спрямований на виплату дивідендів акціонерам - на поточне споживання, також зменшує можливий приріст капіталу.

Крім класичної форми прояву у виді коштів, прибуток чи збиток підприємства може мати і негрошову форму, у тому випадку, коли відбувається зміна величини капіталу, зв'язана з переоцінкою вартості пасивів чи активів. Звідси випливає, що оскільки ціна – диференціальна похідна вартості і часу, то різниця між ціною і вартістю визначає появу прибавочної вартості чи збитку.

Таким чином, зіставлення доходів і витрат, а також ціни і вартості, є методом визначення результату діяльності підприємства. При цьому необхідно мати у виді, що крім резервів, створюваних за рахунок розподілу отриманого прибутку, існують і приховані резерви – розміщені в активі, у тому числі за рахунок заниження оцінки активів.

Залучені підприємством капітали в процесі діяльності змінюють форму свого існування, здобуваючи матеріальну чи нематеріальну форму. Капітал стає засобами виробництва, предметами виробництва і обігу. Вважається, що активи – це “контрольовані підприємством економічні ресурси, що забезпечують йому майбутній економічний ефект” [34, с.13]. Тому в балансі дотримується обов'язковий поділ активів підприємства на капітал у сфері виробництва і капітал у сфері обігу.

Основна частина вартості капіталу підприємства, як правило, приходиться на будинки, спорудження й устаткування, що входять в основний капітал. Основний капітал підприємства відбивається на рахунках як капіталізовані витрати, що повертаються у виді річних амортизаційних відрахувань. При цьому незавершені капітальні витрати (вкладення) також включаються до складу основного капіталу і є засобами, використаними на формування капіталу підприємства.

Активний капітал, чи просто активи, представлені в балансі у виді:

- матеріальних цінностей (земельні ділянки, будинки і спорудження, устаткування, товарні запаси, МШП);
- нематеріальних цінностей (авторські права, патенти, товарні знаки й ін.);
- грошових цінностей (кошти на рахунках і в касі, цінні папери, дебіторська заборгованість);
- фінансових вкладень.

Однієї з основних задач бухгалтерського обліку є уречевлення актів діяльності підприємства за допомогою грошової оцінки. При цьому оцінка майна активного капіталу підприємства, заснована на собівартості, а не на довільній оцінці, є відправною крапкою при складанні бухгалтерського балансу.

Цікаво відзначити, що принципи оцінки, сформульовані ще в дореволюційній російській школі бухгалтерського обліку, широко використовуються нині в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку GAAP і IAS. Це повною мірою стосується і принципу собівартості при оцінці статей балансу [24, с. 164]. Зміна вартості грошей у часі спотворює дані балансу, виникає необхідність у їхньому коректуванні і визначенні поточної вартості активів, що враховує ці зміни. Для цього періодично проводяться переоцінки майна підприємства.

Звичайно переоцінка вартості основних засобів проводиться не частіше одного разу в рік (як правило, це робиться на початок наступного звітного періоду) з віднесенням виникаючих різниць на рахунок додаткового капіталу підприємства.

Переоцінка може проводитися двома способами:

- індексацією, коли застосовуються індекси переоцінки, установлені Мінфіном України. При використанні цього методу вартість об'єкта збільшується на відповідний коефіцієнт;
- прямого перерахування, тобто переоцінкою по документально оформленим даним про ринкову вартість об'єкта. Як дані про ринкову

вартість об'єктів можуть використовуватися дані статистичних органів, інформація про ціни на продукцію організацій-виготовлювачів, зведені дані про рівень цін, отримані від торгуючих організацій і торгових інспекцій, що публікуються в спеціальній літературі дані про рівень цін і експертні висновки.

На жаль, зазначені способи переоцінки майна підприємства є дуже суб'єктивними і не завжди належним образом відбивають реальну поточну вартість активів підприємства.

У практиці бухгалтерського обліку переважає консервативний підхід, що складається в найменшій оцінці. Однак даний принцип містить допущення, що якщо собівартість нижче продажної ціни, те це – прибуток, а якщо вище – те збиток. Звідси випливає, що консервативний підхід не погодиться з принципом історичної вартості, тому що допускає оцінку активів нижче їхньої собівартості. У той же час, не можна заперечувати, що оцінна вартість однорідних об'єктів обліку на практиці суцільно індивідуальна в залежності від відношення кожного з них до процесу відтворення капіталу. Тому варто мати на увазі, що будь-яка оцінка несе в собі деякий ступінь умовності, тобто вона відносна.

Основний капітал підприємства – капітал зв'язаний, немобільний, що знаходиться в процесі кругообігу. Оскільки первісна вартість основного капіталу постійно знецінюється через її зміну в часі і перенесення на продукт праці, то в сумі загального капіталу підприємства він відбивається по залишковій вартості. Оборотний капітал відбивається по поточній вартості. Товари придбані враховуються за ціною придбання, а товари зроблені - за продажною ціною з торговою націнкою.

Оскільки оцінка об'єктів бухгалтерського обліку проводиться по первісній вартості, то і при складанні звітності як основу для виміру вартості приймається первісна вартість, відбивана в обліку. Оцінка об'єктів, прийнятих до обліку, проводиться на основі первинних документів і не залежить від суб'єктивних поглядів облікових працівників. Крім первісної

вартості у фінансовій звітності застосовуються й інші види оцінки: виробничі запаси повинні оцінюватися по покупній вартості (по меншій з них); цінні папери, що обертаються на ринку, - по ринковій поточній вартості.

Таким чином, первісна вартість є базовою величиною для проведення різних видів оцінок і містить у собі фактичні витрати коштів на придбання активів (майна).

Принципи бухгалтерського обліку припускають обережну, мінімальну оцінку майна підприємства, відбиваного в балансі підприємства. Відображення активів і зобов'язань передбачається по первісній вартості - в історичному аспекті оцінки на момент їхнього виникнення. Якщо ж при оцінці статей балансу не дотримувати даного принципу, то велика імовірність того, що баланс не буде реальним відображенням використання капіталу на підприємстві.

Цілком очевидно і те, що занижена оцінка підприємства зручна для кредиторів і менш приваблива з позиції інтересів акціонерів, тому що акціонери не одержать доходів, запланованих при авансуванні капіталу, і навіть можуть не одержати відшкодування суми вкладеного капіталу, а кредитори, імовірно, одержать активи більшої вартості, ніж заборгованість підприємства перед ними.

У бухгалтерських оцінках головне – точність, чого не можна сказати про фінансових і ринкових, котрі припускають відносність. Цілком ймовірно, очевидно був правий Д.Каннінг, пропонуючи множинний підхід до оцінки статей балансу. Тому що достовірної може бути оцінка: майна – бухгалтерськими методами; портфеля цінних паперів – ринковими методами; майбутніх доходів від вкладень – фінансовими методами.

Використовувані в керуванні підприємством дані статей бухгалтерського балансу, відбивані по поточній вартості, не вимагають перегляду і коректувань у зв'язку зі зміною рівня цін і ростом інфляції, статті ж, що враховуються по історичній вартості, вимагають постійного коректування.

Саме тому Міжнародними стандартами фінансової звітності передбачається застосування 4 видів оцінок активів і зобов'язань:

- по первісній (історичній) вартості;
- по поточній (ринкової) вартості;
- по ліквідаційній вартості;
- по реальній (дисконтованій) вартості.

В аспекті формування фінансової звітності підприємства бухгалтерський баланс використовується для розкриття інформації про капітал підприємства, джерела його формування і їхній структурі. З метою проведення аналізу капіталу підприємства бухгалтерський баланс використовується для точної (поточної) оцінки, обчислення величини капіталу, вивчення процесів його руху і зміни вартості в часі. Баланс підприємства визначає прибуток як приріст капіталу, звіт про прибутки і збитки - як різницю доходів і витрат. При цьому в першому випадку проводиться оцінка обороту капіталу й одержання прибавочної вартості, у другому - визначається результат діяльності лише тільки в сфері обігу (виявляється тільки реалізована прибавочна вартість).

За словами А.П. Рудановського, обчислення є “чисельно оформлене пізнання” [32, с.3]. Тобто, обчислення капіталу - це визначення його величини в показниках грошової оцінки.

Існує кілька методів розрахунку капіталу. Один з них - традиційний рахунковий метод. Розрахунок капіталу рахунковим методом проводиться як визначення суми балансових рахунків:

- 1) Акціонерного капіталу;
- 2) Іншого капіталу:
  - нерозподіленого прибутку;
  - резервів;
  - доходів від переоцінок;
  - премій на акції.

При цьому в даному арифметичному розрахунку не враховуються процеси руху капіталу, взаємозв'язку капіталу і його джерел, а результатом розрахунку є величина сукупності деяких статей пасивів, що називається власним капіталом.

Величина капіталу, обчислена таким чином, не несе в собі необхідної точності через відсутність методологічної бази, і як наслідок - неможливості врахувати всі складові капіталу. Тому необхідно робити коректування з використанням найбільш зваженого підходу до обчислення поточного стану капіталу, що називається "чистими активами" підприємства. У той же час роль і значення даного показника у веденні бізнесу розкриті недостатньо, і про чисті активи, як правило, мова йде тільки як про показник для оцінки ступеня ліквідності підприємства і визначення можливості виплати дивідендів акціонерам.

Активи, що беруть участь у розрахунку, - це майно підприємства, до складу якого входять наступні статті балансу:

- основні засоби й інші активи, відбивані в першому розділі активу балансу;
- запаси і витрати, відбивані в другому розділі активу балансу;
- кошти, засоби в розрахунках та інші активи, також відбивані в другому розділі активу балансу.

Пасиви, що беруть участь у розрахунку, включають наступні статті:

- статті пасиву балансу, що відбивають зобов'язання підприємства такого плану, як цільове фінансування і надходження, орендні зобов'язання;
- статті пасиву балансу, що характеризують довгострокові і короткострокові зобов'язання перед банками, іншими юридичними і фізичними особами, розрахунки та інші пасиви.

Дані складові, що беруть участь у розрахунку, необхідно відкоригувати, тобто очистити від впливу факторів, що спотворюють реальну величину капіталу і мають іншу природу.

Коректування розрахункових показників полягають у наступному.

У суму активів, що беруть участь у розрахунку, не включається заборгованість засновників (учасників) по внесках у статутний капітал.

При наявності в підприємства оцінних резервів під знецінення фінансових активів і по сумнівних боргах, суми статей балансу, під якими вони створені, зменшуються на величину створених резервів.

Зі статей пасиву балансу, що беруть участь у розрахунку, виключаються:

- резерви по сумнівних боргах;
- доходи майбутніх періодів.

На жаль, методологічні основи даного розрахунку пророблені слабо, тому в них відсутній достатній ступінь обґрунтування.

Підводячи теоретичну основу порядку обчислення активів підприємств, необхідно особливу увагу звернути на те, що зміст коректувань активу і пасиву балансу складається у виключенні впливу на величину чистих активів окремих статей бухгалтерського балансу, що є взаємовиключними.

Таким чином, з балансу повинні бути виключені контр-пасивні і контр-активні рахунки (статті), що взаємно компенсують один одного.

Оскільки власні акції, викуплені в акціонерів – це зобов'язання підприємства перед акціонером, тимчасово перетворене в можливість використання внеску акціонера в капітал підприємства для реінвестування прибутку через механізм виплати дивідендів.

Цю операцію необхідно розглядати тільки як рефінансування, зміну власника частки акціонерного капіталу, а не короткострокові вкладення і не зміну стану капіталу підприємства.

Спираючись на викладені раніше підходи теорії капіталу і балансу, логічно затверджувати, що як методологічну основу для обчислення величини поточного капіталу підприємства необхідно застосовувати основне балансове рівняння, а також капітальне рівняння балансу:

$$A - П = K, \text{ чи Активи} - \text{Зобов'язання} = A \text{ (чисті активи)} \quad (2.2)$$

Капітал чи чисті активи, отримані в результаті розрахунку, являють собою вартість поточного капіталу підприємства, оскільки майно підприємства, очищене від зобов'язань (чисте майно, чистий актив) і прирівнюване до власного капіталу, - фактично є поточним капіталом підприємства.

Таким чином, величину поточного капіталу можна виразити за допомогою рівняння поточного капіталу:

$$K_c = A - L, \quad (2.3)$$

де, A - активи;

L – зобов'язання.

У цьому плані дуже цікавий підхід Г.А.Бахчисарайцева, що ще на початку ХХ століття використовував термін “чистий підприємницький капітал”, дорівнюючи його до власного капіталу підприємства [14, с. 8]. На жаль, даний показник він використовував з натхнення, не обґрунтувавши його сутність за допомогою балансових рівнянь.

На підставі викладеного вище є підстави стверджувати, що балансовий метод у обчисленні капіталу найбільше об'єктивно відбиває природу капіталу підприємства і величину показника поточного капіталу, створює методологічну основу для застосування фінансових і управлінських підходів при проведенні оцінки вартості й аналізу капіталу.

Розглянемо більш детально облік кожної складової власного капіталу.

Статутний капітал підприємства, відповідно до нового Плану рахунків, відображається на рахунку 40 “Статутний капітал”. Цей рахунок призначено для обліку та узагальнення інформації про стан та рух статутного капіталу підприємства.

За кредитом рахунка 40 “Статутний капітал”, згідно з Інструкцією №291, відображається збільшення статутного капіталу, за дебетом – його зменшення (вилучення). Сальдо на цьому рахунку має відповідати розміру статутного капіталу, який зафіксовано в установчих документах підприємства.

Рахунок 40 “Статутний капітал” кореспондує за дебетом з кредитом рахунків:

- 41 “Пайовий капітал”;
- 45 “Вилучений капітал”;
- 46 “Неоплачений капітал”;
- 67 “Розрахунки з учасниками”.

Рахунок 40 “Статутний капітал” кореспондує за кредитом з дебетом рахунків:

- 41 “Пайовий капітал”;
- 42 “Додатковий капітал”;
- 43 “Резервний капітал”;
- 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”;
- 46 “Неоплачений капітал”;
- 67 “Розрахунки з учасниками”.

Для оцінки фінансового стану підприємства статутний капітал особливої ролі не відіграє. Важливість статутного капіталу впливає з інших функцій.

1. Статутний капітал акціонерного товариства складається із внесків акціонерів. Він відображає власні джерела формування активів і власність акціонерного товариства як юридичної особи. І водночас сума статутного капіталу відображає колективну власність акціонерів, де частка кожного визначається номінальною вартістю придбаних ним акцій.

2. Величина статутного капіталу надає користувачам фінансової звітності підприємства інформацію про мінімальну величину його власного капіталу. Наприклад, якщо у господарському товаристві інші складові власного капіталу можуть зменшуватися власниками за власним бажанням, то для того, щоб зменшити розмір статутного капіталу, необхідно здійснити ряд передбачених законодавством процедур і не мати ніяких претензій зі сторони кредиторів.

Бухгалтерський облік статутного капіталу починається з дня реєстрації підприємства в державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності.

Облік додаткового капіталу. Додатковий капітал може бути вкладений. Це сума емісійного доходу, на яку вартість проданих випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Наприклад, номінал акції 100 грн., акція продана за 108 грн. (рис. 2.1)

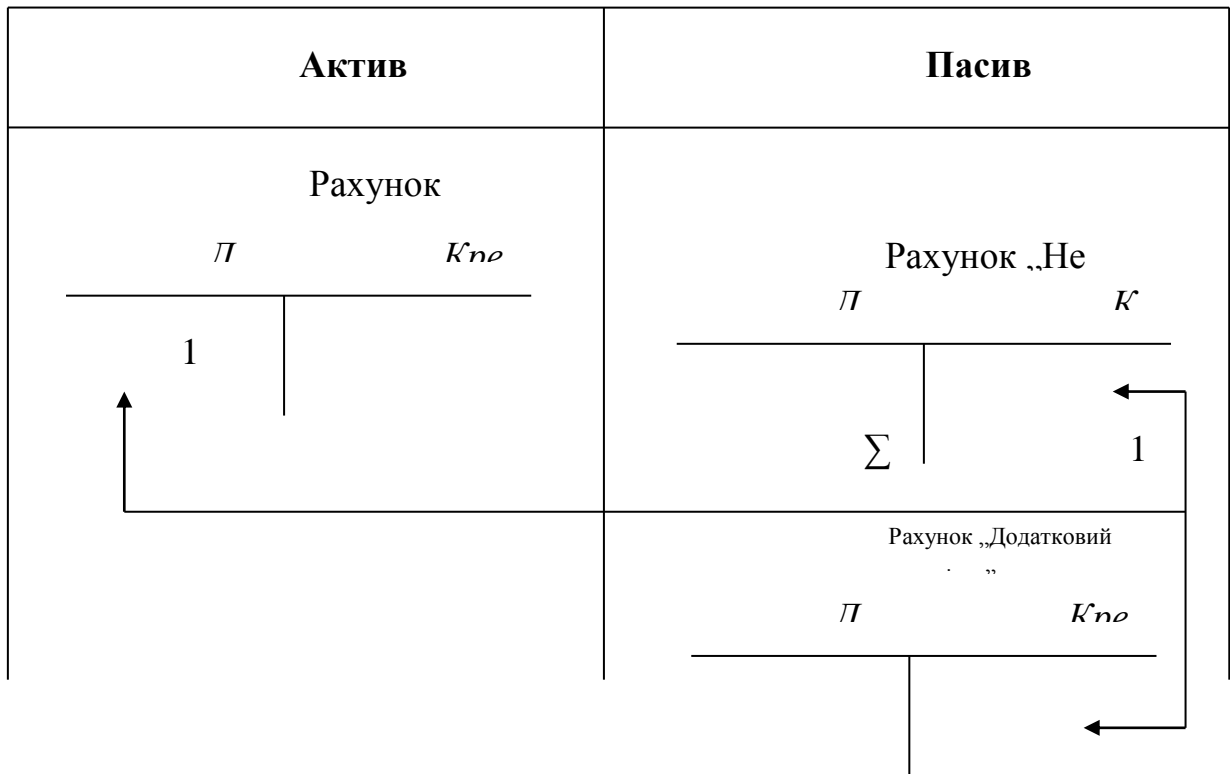

Рис.2.1 Балансова інтерпретація проведень

Додатковий капітал може бути і не вкладений. Це сума вартості до оцінки (1000 грн.) необоротних активів або вартість активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших фізичних або юридичних осіб, та різні види додаткового капіталу.

Наприклад:

Вартість будинку офісу – 100 000 грн. До оцінено в сумі 8000 грн.

Підприємство одержало санацію від муніципалітету в сумі 10 000 грн.

Один із засновників підприємства безоплатно передав підприємству друкарську машинку вартістю 500 грн.

Балансова інтерпретація проведень унаочнена на рис. 2.2.

АКТИВ		ПАСИВ	
<p>Рахунок „Будинок „ „</p> <p>П Кно</p> <hr/> <p>С</p> <p>100000</p>		<p>Рахунок „Не</p> <p>П К</p> <hr/>	
<p>Рахунок „Додатковий „ „</p> <p>П Кно</p> <hr/> <p>С</p> <p>1</p>		<p>8</p> <p>10</p> <p>5</p>	
<p>Друкарська</p> <p>П Кно</p> <hr/>			

Рис.2.2.Балансова інтерпретація проведень

Резервний капітал – це такий вид капіталу, який не зареєстрований. Цей капітал не може утворитися за рахунок результатів діяльності.

Основні джерела резервного капіталу такі:

- додатковий капітал;
- нерозподілений прибуток.

Основні операції з резервного фонду наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні операції з резервного капіталу.

Зміст операції	Дебет рахунка	Кредит рахунка
Рішення засновників: направлено до резервного фонду частину нерозподіленого прибутку	НП	РК
Рішенням зборів акціонерів частина резервного капіталу направлена на покриття збитків минулого року.	РК	НЗ

де, НП – нерозподілений прибуток,

РК – резервний капітал,

НЗ – непокриті збитки.

Облік нерозподіленого прибутку (непокритого збитку).

Нерозподілений прибуток, або непокритий збиток, є складовою власного капіталу і формується за рахунок прибутку, який не був розподілений (тобто спожитий).

Для обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) планом рахунків призначений рахунок такої самої назви; шифр його - №43.

Нерозподілений прибуток може перебувати у двох формах:

- власне нерозподіленого прибутку;
- створених спеціальних фондів (преміювання, надання допомоги, розвитку соціальної сфери тощо).

Господарські операції, які характеризують облік нерозподіленого прибутку наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Облік нерозподіленого прибутку

Зміст операції	Дебет рахунка	Кредит рахунка
Відповідно до рішення загальних зборів акціонерів залишена сума нерозподіленого прибутку	ФР	НП (НЗ)
Нарахована премія за окремі	НП (НЗ)	РП

досягнення апарату товариства за II кв.		
Проведені відповідні відрахування по нарахованій премії	НП (НЗ)	РС
Видана із каси одноразова допомога працівникові.	НП (НЗ)	РК
Передана сума нерозподіленого прибутку іншому підприємству в порядку підтримки.	НП (НЗ)	Рб
У разі ліквідації підприємства залишок нерозподіленого прибутку приєднано до статутного капіталу.	НП (НЗ)	СК

де, НП (НЗ) – нерозподілений прибуток (непокритий збиток)

ФР – фінансові результати

РП – розрахунки з працюючими

РК – рахунок „Каса”

Рб – рахунок у банку

СК – статутний капітал

РС – розрахунки по страхуванню.

Неоплачений капітал – це сума зобов’язань засновників за внесками до статутного капіталу.

У момент реєстрації статутного капіталу зареєстрована сума відображається записом:

Дебет рахунка „Неоплачений капітал”

Кредит рахунка „Статутний капітал”

Усі наступні внески засновників до статутного капіталу відображаються записом за кредитом рахунка „Неоплачений капітал” та дебетом різних рахунків, у залежності від форми та змісту внесків (чи викупу акцій – в акціонерних товариствах)

Вилучений капітал – це фактична собівартість акцій власної емісії (або її часток), які викуплені акціонерним товариством у його акціонерів.

Процес вилучення акцій власної емісії відображається у бухгалтерському обліку записом:

Дебет рахунка „Вилучені акції”

Кредит рахунка „Каса” (або „Рахунок у банку”)

Вилучені акції можуть бути продані або анульовані.

При продажу робиться запис:

Дебет рахунка „Собівартість проданих акцій”

Кредит рахунка „Вилучені акції”

При анулюванні вилучених акцій попередньо потрібно перереєструвати статутний капітал, а потім зробити запис:

Дебет рахунка „Статутний капітал”

Кредит рахунка „Вилучений капітал”

На суму номінальної вартості акцій.

Якщо в момент продажу є різниця між номінальною та балансовою вартістю акцій, що анулюються, то така різниця буде відображена або на дебеті рахунка „Нерозподілений прибуток”, або на кредиті рахунка „Додатковий капітал”.

Операції про зміни у складі власного капіталу підприємства відображаються у Журналі 7, який складається за кредитом рахунків 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49. Аналітичний облік додаткового капіталу та використання прибутку за період з початку поточного року ведеться відповідно у Відомостях 7.1, 7.2. Аналогічні відомості можуть бути використані для аналітичного обліку пайового, статутного, вилученого, неоплаченого капіталу.

Оцінка елементів капіталу повинна дорівнювати оцінці тих активів, з якими вони пов'язані. Це базове правило оцінки елементів капіталу модифікується по окремих позиціях капіталу. Інформація про капітал наводиться у Балансі, Звіті про власний капітал та у Примітках до фінансової звітності.

Висновки до розділу 2

Аналіз змісту та основних положень нормативно-правової бази обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями дозволяє зробити наступні висновки:

Законодавчі прогалини та колізії у нормативно-правовій базі обліку та контролю власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями призводять до низки негативних наслідків. А саме: складнощів при розрахунках розмірів щорічних відрахувань до резервного капіталу підприємств; мінімізації захисної функції власного капіталу; акумулювання ризиків фіктивного банкрутства та формування підприємств за наявності штучно завищеного статутного капіталу.

Мінімізація низки негативних наслідків впливу законодавчих прогалин та колізій у нормативно-правовій базі можливе при проведенні комплексу правотворчих оперативних заходів державних органів із їх подолання та усунення. Наприклад: приведення національних особливостей обліку та звітності власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями у відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку; впровадження законодавчих норм, щодо обов'язкового корегування резервного капіталу у відповідності до індексу змін мінімальної заробітної плати (або індексу інфляції); законодавче визначення даних бухгалтерського обліку, як основи для розрахунку щорічних відрахувань до резервного фонду; визначення необхідності залучення незалежного оцінювача для оцінки не грошових внесків інвесторів (аналогічно до процедури призначеної для оцінки майна, яке є державним, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями) та ін.

Сформовані положення створюють перспективи для подальшого формування детальної моделі оптимізації нормативно-правової бази з обліку та контролю власного капіталу на підприємствах з іноземними інвестиціями.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аудит складу власного капіталу та його структури за Звітом про власний капітал підприємства

Основними завданнями обліку, як відомо, є надання користувачам достовірної та повної інформації про діяльність підприємства для збереження майна власника, визначення фінансового результату. Виконання цих завдань в кінцевому результаті дає можливість зберігати та примножувати капітал, як окремої особи, так і держави в цілому. У ринкових умовах господарювання необхідність вивчення достовірності фінансової звітності значно підвищується. Це обумовлено суттєвими змінами у відносинах власності, які мають глибокий економічний зміст і спрямовані на підвищення ефективності діяльності підприємств. При цьому звітність є джерелом інформації для забезпечення господарської діяльності підприємства та функціонування фінансово-економічних систем держави і відображає відносини власності підприємств. За таких умов вивчення аудитором достовірності фінансової звітності набуває важливого значення, оскільки підвищує відповідальність працівників підприємства за правильне відображення в обліку і звітності господарських операцій і фінансових результатів.

Головним джерелом інформації для здійснення аудиту операцій з руху власного капіталу є форма № 4 фінансової звітності “Звіт про власний капітал”.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Його метою є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про стан та рух власного капіталу підприємства на

певну дату. Для здійснення на його основі ефективних рішень до нього, як і будь-якого іншого звіту, висувається ряд вимог (рис. 3.1), що закріплені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”.

Рис. 3.1. Вимоги, що висуваються до звітності

Аудит покликаний забезпечити достовірність інформації для управлінського персоналу та власників підприємства. Доцільним за таких обставин є дослідження, що є об'єктом аудиту операцій з руху власного капіталу. При цьому слід виходити з тлумачення поняття “об’єкт аудиту”.

На сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення об’єкту аудиту, що дає можливість виділити декілька напрямів. Так, під об’єктом аудиту Чернелевський, Н.І. Бренда розуміють “окремі або взаємопов’язані економічні, організаційні, інформаційні та інші сторони функціонування системи, що досліджується, стан яких може бути оцінений кількісно і якісно” [67, с. 29]. Ними наводиться класифікація за 7-ма ознаками, що включають в себе двадцять чотири об’єкти аудиту (за видами: ресурси, господарські процеси, економічні результати діяльності, організаційні форми управління, методи управління, функції управління; за складністю сукупні ресурси і господарські процеси, групи ресурсів і господарських процесів; за зв’язком об’єктів з часом: в минулому, в теперішньому, в майбутньому та ін.). Близькими в своїх поглядах є г.М. Давидов [25, с. 165], В.С. Рудницький [27, с. 29].

На відміну від вище названих авторів М.Т. Білуха вважає, що об'єктами аудиторського контролю є "предмети праці і засоби праці, а також сама праця, в процесі розширеного відтворення суспільно необхідного продукту" [1, с. 27].

Найчастіше в теорії аудиту зустрічається твердження, що об'єктами аудиту є форми звітності підприємства, яке обґрунтовують проф. Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко [15, с. 198], Т.А. Дубровина, В.А. Сухов, А.Д. Шеремет [27, с. 56] та ін. Існує також позиція, виражена в працях проф. Н.І. Дорош, що "об'єктами незалежного аудиту можуть бути господарські факти і процеси, що відбуваються на підприємствах (організаціях, установах), а не тільки фінансова звітність та стан бухгалтерського обліку суб'єктів перевірки" [26, с. 23].

На нашу думку, підґрунтям у визначенні об'єкту аудиту є саме поняття "аудит", під яким розуміється підприємницька діяльність, що полягає у виконанні комплексу заходів, необхідних для формування та висловлення думки аудитора про достовірність фінансової звітності суб'єкта господарювання [15, с. 172]. При цьому слід чітко відокремлювати послуги, які надають аудиторські фірми і можуть бути здійснені не тільки аудитором (аудиторською фірмою) але й будь-яким іншим компетентним фахівцем. Узагальнюючи вище сказане, об'єктом аудиту (те, що підлягає вивченню або перевірці) слід вважати фінансову звітність підприємства, а об'єктом аудиту операцій з руху власного капіталу - Звіт про власний капітал.

Зміст та форма Звіту про власний капітал, а також загальні вимоги до розкриття інформації щодо змін у власному капіталі підприємства визначаються ПСБО 5 "Звіт про власний капітал". Норми його стосуються звітів про власний капітал підприємств, організацій та інших юридичних осіб усіх форм власності, крім банків та бюджетних установ. Для малих підприємств не передбачено складання такого звіту.

При складанні звіту необхідно враховувати вимоги інших ПСБО, а саме:

ПСБО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” та ПСБО 2 “Баланс”, в яких наводиться визначення більшості елементів капіталу;

ПСБО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” щодо визначення сум коригувань нерозподіленого прибутку;

ПСБО 20 “Консолідована фінансова звітність” щодо складання Звіту про власний капітал підприємства, яке обліковує інвестиції у дочірні, асоційовані та спільні підприємства за методом участі в капіталі.

Таблиця 3.1

Склад та зміст елементів власного капіталу підприємства

<i>Елементи власного капіталу</i>	<i>Зміст та оцінка</i>
Статутний капітал	Зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Підприємства, для яких не передбачена фіксована сума статутного капіталу, відображають у цій статті суму фактичного внеску власників до статутного капіталу підприємства
Пайовий капітал	Сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами
Додатковий вкладений капітал	Акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Інші підприємства відображають у цій статті суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал
Інший додатковий капітал	Сума дооцінки необоротних активів, вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу
Резервний капітал	Наводиться сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Сума нерозподіленого прибутку або сума непокритого збитку (визначається наростаючим підсумком за весь період існування підприємства і дорівнює оцінці результату його діяльності за вирахуванням: суми оцінки всіх активів, що розподілялись між власниками як дохід від корпоративних прав; сум, на які накладена заборона щодо розподілу між власниками). Сума непокритого збитку наводиться в дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу
Неоплачений капітал	Відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу
Вилучений капітал	Господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу

Звіт про власний капітал має вигляд таблиці і є допоміжним аналітичним звітом до Балансу та відображає залишок і зміни кожного з елементів власного капіталу (склад та порядок їх оцінки відображено табл. 1) по закінченню року на підставі даних бухгалтерського обліку. Джерелами інформації для заповнення форми “Звіту про власний капітал” є:

- засновницькі документи підприємства, посвідчення про реєстрацію випуску цінних паперів, інші розпорядження повноважних органів підприємства щодо операцій, які призводять до змін у власному капіталі;
- заповнений “Баланс” за звітний рік (форма № 1);
- заповнений “Звіт про фінансові результати” за звітний рік (форма № 2);
- записи по рахунках класу 4 “Власний капітал та забезпечення зобов’язань”;
- примітки до річної фінансової звітності;
- дані про суму коригувань капіталу внаслідок змін облікової політики, виправлення помилок тощо. Звіт про власний капітал вирізняється значною деталізацією і враховує усі коригування, пов’язані із зміною облікової політики підприємства, виправленням помилок, будь-які інші зміни в обліку, що впливають на оцінку елементів (джерел) власного капіталу.

Техніка складання Звіту про власний капітал полягає у поступовому заповненні граф форми, які відображають види власного капіталу. Особливість заповнення полягає у тому, що зміна одного виду капіталу одночасно призводить до зміни іншого виду капіталу. При цьому показники, які призводять до зменшення залишку відповідного елемента власного капіталу в Звіті про власний капітал відображаються у дужках. Не виключаються і зміни, які в цьому Звіті зачіпають тільки один вид капіталу, наприклад, таке витрачання прибутку як нарахування дивідендів слід показати тільки зменшенням нерозподіленого прибутку. Можливі зміни в структурі власного капіталу відображено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Напрями змін у власному капіталі та їх чинники

Елементи власного капіталу	Напрями змін у власному капіталі та їх чинник	
	Збільшення	Зменшення
Статутний капітал (СК)	реінвестування прибутку формування початкового розміру статутного капіталу випуск нових акцій збільшення кількості акцій номінальної вартості збільшення номінальної вартості акцій	анулювання акцій, викуплених у акціонерів повернення частки статутного капіталу у разі виходу учасника зменшення номінальної вартості акцій
Пайовий капітал (ПК)	реєстрація пайових внесків	повернення внесків (паїв у разі виходу учасника)
Додатково вкладений капітал (ДК)	реалізація викуплених акцій за ціною вище номіналу анулювання акцій власної емісії, ціна яких менше номіналу емісійний дохід додаткові внески учасників без збільшення СК	реалізація викуплених акцій за ціною менше ціни викупу анулювання акцій власної емісії, ціна яких вище номіналу
Інший додатково вкладений капітал (ІДК)	дооцінка необоротних або нематеріальних активів, незавершеного будівництва, фінансових інструментів безкоштовне одержання необоротних активів	уцінка необоротних або нематеріальних активів, незавершеного будівництва, фінансових інструментів нарахування амортизації за безкоштовно одержаними необоротними активами
Резервний капітал (РК)	поповнення резервного капіталу за рахунок прибутку	виплати та покриття збитків за рахунок РК
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (НП, НЗ)	отримання чистого прибутку за звітний період	збиток за звітний прибуток виплата дивідендів, відрахування до РК

Неоплачений капітал (НК)	заборгованість учасників за внесками до СК	погашення заборгованості за внесками до СК та неоплаченими акціями
Вилучений капітал (ВК)	вилуплення акцій власної емісії у акціонерів вилучення капіталу при виході учасника	реалізація (перепродаж) та анулювання акцій, викуплених у акціонерів

Звіт про власний капітал побудований за принципом перетину граф та рядків, та відповідно до структури Плану рахунків. Такий порядок побудови Звіту передбачає розміщення по горизонталі форми джерел утворення власного капіталу, а по вертикалі статей з відображенням інформації про його зміни (збільшення або зменшення).

Таким чином, у графах Звіту про власний капітал відображаються складові власного капіталу підприємства - статутний, пайовий, додатковий вкладений, резервний, інший додатковий, неоплачений та вилучений капітал, а також нерозподілений прибуток. У рядках Звіту відображаються залишки за кожним із видів капіталу на початок та кінець року, а також зміни у капіталі за рахунок різних факторів - коригування залишку на початок року, переоцінка активів, розподіл прибутку, внески учасників та вилучення капіталу, інші зміни в капіталі. На підставі таких даних у Звіті про власний капітал визначається величина змін в капіталі за звітний період. Алгебраїчна сума, що відображає початковий залишок (сальдо) з урахуванням змін по кожному виду власного капіталу повинна дорівнювати залишкам на кінець періоду (сальдо), що відображено в Балансі.

Оскільки Звіт про власний капітал має взаємозв'язок з даними інших форм річної звітності, зокрема, з Балансом та Звітом про фінансові результати (табл. 3.2), для його складання необхідно мати підготовлені регістри бухгалтерського обліку, заповнений Баланс підприємства і Звіт про фінансові результати.

У разі, якщо підприємство має дочірні, асоційовані підприємства, то згідно П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції" при обліку інвестицій у дочірні та

асоційовані підприємства за методом участі в капіталі всі зміни у власному капіталі дочірніх та асоційованих підприємств враховуються при визначенні елементів капіталу материнського підприємства, а тому для складання Звіту про власний капітал необхідною є також достовірна фінансова звітність таких підприємств.

Затвердження форми фінансового Звіту про власний капітал відбулося з 1999 року та то сьогоднішніх днів він не зазнавав змін, що може говорити про достатньо зрозумілу форму Звіту та відносну простоту заповнення. Поряд з цим, Звіт про власний капітал, незважаючи на свою аналітичність (деталізує дані форми № 1 “Баланс”) не містить всієї інформації, яка необхідна користувачам. Так, інформація про власний капітал, що наводиться в Звіті про власний капітал, дозволяє з’ясувати основні причини його змін, але не включає даних (що безпосередньо пов’язані зі статутним капіталу) таких, як: скільки і які акції має підприємство, яка їх ціна та ін.

Тому П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал” передбачається розкриття в примітках до фінансових звітів призначення та умови використання кожного елементу власного капіталу, крім статутного капіталу.

Таблиця 3.3

Узгодження показників Звіту про власний капітал та взаємозв’язок з іншими формами фінансової звітності

<i>Показники, що зіставляються Ф № 4</i>	<i>Зіставлявані показники</i>
Рядок 010, графи 3-11	Форма № 1 (на 31 грудня попереднього року), рядки 300-380, графа 4 відповідно
Рядок 010, графи 3-11	Форма № 4 (за попередній рік), рядок 300, графи 3-11 відповідно
Рядок 050, графи 3-11	Форма № 1 (на 31 грудня попереднього року), рядки 300-380, графа 3 відповідно (якщо у звітному періоді не встановлено помилок за минулі роки)
Рядок 050, графи 3-11	Форма № 4, алгебраїчна сума рядків 010040, графи 3-11 відповідно
Рядок 130, графи 8	Форма № 2 рядок 220 або 225, графа 3
Рядок 150, графи 3	Форма № 4, рядок 150, графа 8 (від’ємне значення)

(додатне значення)	
Рядок 160, графи 7 (додатне значення)	Форма № 4, рядок 160, графа 8 (від'ємне значення)
Рядок 290, графи 3-11	Форма № 4, алгебраїчна сума рядків 060280, графи 3-11 відповідно
Рядок 300, графи 3-11	Форма № 4, (на 31 грудня попереднього року), рядки 300-380, графа 4 відповідно рядків 050-290, графи 3-11 відповідно
Рядок 300, графи 3-11	Форма № 1, (на 31 грудня попереднього року), рядки 300-380, графа 4 відповідно
Рядки 010-300, графа 11	Форма № 4 рядки 010-300, алгебраїчна сума граф 3-10 відповідно

Акціонерні товариства зобов'язані наводити в Примітках до фінансових звітів таку інформацію:

1) загальну кількість та номінальну вартість акцій, на які передбачається здійснити передплату;

2) загальну кількість та номінальну вартість акцій, на які здійснено передплату в порівнянні із передбаченими величинами;

3) загальну суму коштів, одержаних у ході передплати на акції, у такому вигляді:

– усі грошові кошти, внесені як плата за акції, із зазначенням кількості акцій;

– вартісна оцінка майна, внесеного як плата за акції, із зазначенням кількості акцій;

– загальну суму іноземної валюти, внесеної як плата за акції, із зазначенням кількості акцій та курсу, за яким валюту зараховано в обліку.

4) акції в складі статутного капіталу за окремими типами й категоріями:

– кількість випущених акцій із зазначенням неоплаченої частини статутного капіталу;

– номінальна вартість акцій;

- зміни протягом звітнього періоду в кількості акцій, що перебувають в обігу;
- права, привілеї та обмеження, пов'язані з акціями, у тому числі обмеження щодо розподілу дивідендів та повернення капіталу;
- акції, що належать самому товариству, його дочірнім і асоційованим підприємствам;
- перелік засновників і кількість акцій, якими вони володіють;
- кількість акцій, що перебувають у власності членів виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі перевищують 5 %;
- акції, зарезервовані для випуску згідно з опціонами та іншими контрактами із зазначенням їх термінів і сум;

б) накопичену суму дивідендів, не сплачену за привілейованими акціями; б) суму, включену (або не включену) до складу зобов'язань, коли дивіденди були передбачені, але формально не затверджені.

Усі інші підприємства наводять у Примітках до фінансових звітів інформацію про:

- розподіл часток статутного капіталу між власниками;
- права, привілеї або обмеження щодо цих часток;
- зміни в складі часток власників у статутному капіталі.

Зрозумілість Звіту про власний капітал обмежується наявними рядками, за якими не вказані можливі операції зміни в капіталі (рядок 120, 170, 200, 280). Це має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку така побудова звіту забезпечує певну свободу дій в заповненні Звіту суб'єктом господарювання та відокремлення операцій за суттю. З іншого ускладнює заповнення звіту через відсутність детальних пояснень щодо операцій, які можуть відобразитися в цих рядках. Крім того, це ускладнює роботу особам, що проводять перевірку фінансової звітності підприємства (в тому числі в разі проведення аудиторського контролю). За таких умов,

доцільним було б здійснити детальнішу розшифровку в П(С)БО 6 “Звіт про власний капітал” таких рядків.

Таким чином, проводячи аудит операцій з руху власного капіталу в дослідженню підлягає не тільки Звіт про власний капітал. Тісний взаємозв'язок різних форм фінансової звітності підприємства зумовлює необхідність перевірки узгодженості її показників за певними статтями, що допомагає аудитору сформувавши правильну думку щодо досліджуваного об'єкта. При цьому слід відзначити, що від того як якісно складена фінансова звітність залежить складність роботи аудитора, формування думки про рівень організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, контролю за дотриманням якості облікових процедур.

3.2. Внутрішній контроль власного капіталу підприємства в системі управління його діяльністю

Підприємство не може ефективно функціонувати, не маючи чітко організованої системи внутрішнього контролю, яка забезпечує оперативність бухгалтерського обліку, достовірність оформлення первинних документів, правдиве відображення інформації та підвищення рівня організаційно-контрольних заходів. Трансформаційні процеси в економіці зумовили потребу у створенні ефективного внутрішнього контролю на підприємствах та удосконаленні його структури, тому питання його організації контролю є досить актуальним.

На думку вчених, при організації процесу внутрішнього контролю слід брати до уваги основні принципи його ефективності, дотримання яких є запорукою успішного функціонування системи внутрішнього контролю, а саме: відповідальності, збалансованості, своєчасності повідомлення про відхилення, відповідності контролюючої і контрольованої систем, постійності, комплексності, розподілу обов'язків, дозволу і схвалення.

Загальна величина власного капіталу підприємства, який охоплює його нерозподілений прибуток, статутний, додатковий, резервний та інші види капіталу, є динамічною величиною і змінюється під впливом різних внутрішньовиробничих (обсяги виробництва продукції, її собівартість тощо) та зовнішніх (попит та ринкові ціни на продукцію підприємства, податкова політика держави і ін.) чинників. Тому, зважаючи на те, що власний капітал є основним джерелом формування та збільшення обсягів активів підприємства, його зміни не повинні бути стихійними, а мають чітко регулюватись у процесі системного управління діяльністю підприємства. Разом з тим, ефективне управління власним капіталом неможливе без ґрунтовного контролю за змінами його величини та структури.

З цією метою науковці розробили узагальнену систему здійснення контрольних процедур. Поряд з тим, подальшої деталізації та розвитку потребують такі контрольні процедури, які враховували б специфічні особливості окремих складових власного капіталу.

Власний капітал - як об'єкт контролю - досліджувало багато науковців, однак у їхніх працях контроль розглянуто як функцію управління загалом, контроль капіталу, контроль економічного потенціалу підприємства, а не безпосередньо власного капіталу. Деякі автори, зокрема І.Р. Поліщук [51], М.О. Белоусов [8], розглядають контрольні процедури лише щодо формування статутного капіталу підприємства.

Під внутрішнім контролем, який є однією з функцій управління, необхідно розуміти процеси перевірки дотримання встановленого, нормативно-правовими актами держави, установчими документами підприємства та рішеннями його керівних органів, порядку формування та зміни усіх складових власного капіталу.

Під час формування системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, як стверджує Н.Г. Виговська [21, с. 115], потрібно зважати на головне завдання корпоративного управління - забезпечення роботи підприємства в інтересах власників, які надали основну частину ресурсів в його

розпорядження. Тому, контроль стану власного капіталу необхідно здійснювати постійно, на усіх стадіях функціонування підприємства:

- на попередній стадії – у вигляді підготовки та затвердження необхідних документів (статуту, наказів та інших внутрішніх регламентів); формування кадрового складу виконавчих органів, ревізійної комісії, аудитора; визначення повноважень загальних зборів засновників; встановлення порядку розподілу прибутку; призначення керівника підприємства; встановлення обмежень на розпорядження майном без згоди власника та порядку реорганізації і ліквідації підприємства;

- на поточному етапі контролюють надходження та використання коштів, фінансову дисципліну, поточну звітність тощо;

- наступний контроль передбачає перевірку щорічного звіту про виробничу і фінансово-господарську діяльність, оцінювання їх результатів та визначення можливих резервів збільшення та оптимізації структури власного капіталу [21, с. 321].

Внутрішній контроль передбачає здійснення різних операцій з метою отримання різноманітних проміжних та підсумкових показників, придатних для оцінювання результатів роботи та прийняття ефективних управлінських рішень. Сукупність контрольних операцій формує процедуру. Кілька процедур утворюють технологічну фазу контролю, а фази - етап контрольного процесу. Відомо, що в організації контрольного процесу розрізняють три етапи: підготовка даних для контролю; перевірка даних; узагальнення результатів контролю. Тому впорядкування контрольних операцій повинно виконуватися саме з метою виконання всіх етапів контрольного процесу [59, с. 41].

Необхідність постійного здійснення внутрішнього контролю операцій з власним капіталом зумовлюється потребами власників та керівних органів підприємства в об'єктивній інформації про його поточний стан, резерви зростання, абсолютні розміри, структуру, достовірність облікових операцій та звітних показників та ризику, які виникають в підприємницькій діяльності тощо. Створюючи систему внутрішнього контролю власного капіталу на під-

приємстві, необхідно чітко встановити його завдання та інформаційні джерела, визначити об'єкти, суб'єкти та контрольні процедури.

Основними завданнями контролю власного капіталу, як стверджує Б.Ф. Усач, є перевірка:

- правильності формування і використання (вилучення) власного капіталу;
- дотримання встановленого установчими документами розміру статутного капіталу;
- правильності ведення обліку внесків до статутного капіталу і розрахунків за дивідендами тощо [62, с. 173].

Дещо ширше коло завдань процесу контролю власного капіталу сформулював Є.В. Мних. Це зокрема:

Визначення фактичного стану об'єкта дослідження на певний момент: оцінка економічного потенціалу підприємства, його фінансового стану, фінансових ризиків з метою виявлення ознак потенційного банкрутства та запобігання чинникам, що до цього призводять.

Перевірка складу та структури джерел фінансування (власного капіталу) стратегічним напрямкам розвитку підприємства, обсягам та видам його діяльності.

Контроль операцій, спрямованих на формування джерел утворення грошових коштів: перевірка відповідності кожної операції чинному законодавству України, оцінка її доцільності та обґрунтованості.

Контроль оптимізації вартісної структури капіталу, виходячи з потреб підприємства у створенні додаткових джерел фінансування: перевірка обґрунтованості абсолютної величини та рівня витрат на залучення та обслуговування кожного наявного джерела фінансування.

Контроль операцій щодо розміщення та використання фінансових ресурсів за напрямками витрачання коштів: перевірка відповідності кожної операції чинному законодавству України, оцінка її доцільності та обґрунтованості.

Контроль доходів і витрат як наслідку залучення і використання капіталу підприємства загалом та за окремими операціями.

Організація моніторингу показників фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності власного капіталу з метою мінімізації фінансових ризиків та запобігання банкрутству.

Забезпечення виконання управлінських рішень стосовно формування, розміщення і використання капіталу, своєчасне усунення відхилень у ході виконання цих рішень, запобігання кризовим ситуаціям і банкрутству підприємства [36, с. 22-23].

Під час здійснення контрольних процедур за операціями з власним капіталом необхідно використовувати як інформаційні, так і документальні джерела.

Серед інформаційних джерел проведення контролю виокремлюють прогнозні та планові завдання і, звичайно ж, чинне законодавство, зокрема:

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій; Інструкцію про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій; П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал”; П(С)БО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”; П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”; П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”; П(С)БО 15 “Дохід”; П(С)БО 16 “Витрати”; Закон України “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні”; Закон України “Про господарські товариства”; Закон України “Про акціонерні товариства”, Наказ про облікову політику підприємства тощо.

До документальних джерел належать первинні документи з обліку власного капіталу (акти приймання-передачі основних засобів, накладні та акти про приймання матеріалів, прибуткові касові ордери, виписки банку, накази, розпорядження, рішення зборів учасників підприємства, засновницький опис майна, довідки та розрахунки бухгалтерії тощо), реєстри синтетичного та аналітичного обліку за рахунками 4-го класу,

Головна книга та фінансові звіти (Баланс підприємства, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності).

У процесі внутрішнього контролю перевіряють усі господарські операції в розрізі таких об'єктів власного капіталу: статутний капітал, додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, непокритий збиток, вилучений капітал, неоплачений капітал тощо.

До суб'єктів, які контролюють операції з власним капіталом, згідно з чинним законодавством, належать загальні збори учасників (для ТзОВ та ТзДВ), загальні збори акціонерів (для акціонерних товариств), ревізійна комісія, наглядова рада (для акціонерних товариств), відділ внутрішнього контролю (для великих підприємств) або окрема посадова особа з контрольними повноваженнями (для невеликих підприємств), інвентаризаційні комісії тощо.

Здійснюючи внутрішній контроль операцій із складовими власного капіталу, використовують процедури перевірки:

- залишків власного капіталу в облікових регістрах із залишками, зазначеними у головній книзі;
- дотримання умов установчого договору і статуту підприємства;
- повноти та дотримання строків сплати статутного капіталу (аналітичний облік статутного капіталу має вестись за видами капіталу за кожним засновником, учасником, акціонером тощо);
- додержання передбаченого розміру резервного та статутного капіталів, а також реінвестування прибутку;
- співвідношення чистих активів підприємства з розміром статутного капіталу;
- реалізації випущених акцій (для акціонерних товариств);

- відображення операцій з переоцінки необоротних активів за первинними документами, карток і реєстрів обліку та фінансової звітності;
- відображення операцій з безкоштовно отриманими підприємством активами за даними первинних документів, аналітичних та синтетичних реєстрів бухгалтерського обліку;
- руху резервного капіталу на підставі рішень засновників;
- достовірності формування результатів господарської діяльності та відображення даних на субрахунках рахунку 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”;
- використання прибутку поточного року;
- погашення заборгованості з неоплаченого капіталу;
- порядку ведення обліку руху власного капіталу;
- достовірності розкриття інформації про власний капітал у балансі і примітках до фінансової звітності.

Серед порушень, які виявляють у процесі внутрішнього контролю власного капіталу, можуть бути: не створення резервного капіталу (який передбачено в установчих документах); не приведення у відповідність розміру статутного капіталу до розміру чистих активів у встановлений законодавством час; несвоєчасне погашення вилученого та неоплаченого капіталу тощо.

Ефективність внутрішнього контролю підвищується завдяки вмілому поєднанню різних методів, способів і прийомів його здійснення. Метод характеризується використанням загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, абстрагування, конкретизація, системний огляд, функціонально-вартісний аналіз) і власних методичних прийомів і способів контролю (ревізія, інвентаризація, тематична перевірка, обстеження, внутрішній аудит, економічний аналіз, експертиза, перевірка виконання прийнятих рішень).

Удосконалення процесу організації внутрішнього контролю - це безперервний процес обґрунтування і реалізації найбільш раціональних форм, методів, способів та шляхів її створення і розвитку. Основними напрямками удосконалення організації внутрішнього контролю зобов'язань на підприємстві є:

- поліпшення якості законодавчо-нормативного відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації стосовно зобов'язань, що забезпечить правильне ведення обліку;

- використання сучасних інформаційних систем, що забезпечить порядок документування облікової інформації, підвищить вірогідність та оперативність одержуваної первинної документації, знизить трудомісткість документування і підготовки первинної облікової інформації;

- система підготовки, підвищення кваліфікації й удосконалення професійних якостей управлінського та облікового персоналу для більш якісного та ефективного забезпечення внутрішнього контролю на підприємстві;

- створення інформаційних інститутів внутрішнього контролю для забезпечення оперативних контактів між державними органами і суб'єктами господарювання, що забезпечить дотримання підприємством податкового законодавства при веденні фінансово-господарської діяльності підприємства.

3.2. Аналіз структури, динаміки та ефективності використання власного капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів

Показник "власний капітал" належить до важливих фінансових показників підприємства, оскільки характеризує:

- забезпеченість коштами для функціонування;
- кредитоспроможність;
- платоспроможність [2].

На методику аналізу власного капіталу підприємств та оцінювання одержаних результатів впливають такі фактори, як його організаційно-правова форма та вид економічної діяльності.

Перший з них суттєво впливає на структуру власного капіталу і законодавче регулювання особливостей його формування та використання. Показники, одержані в результаті аналізу, порівнюють із середньогалузевими.

Для аналізу власного капіталу застосовують такі його види: горизонтальний, вертикальний, порівняльний, коефіцієнтний та інтегральний фінансовий аналіз. Горизонтальний аналіз визначає динаміку окремих складових капіталу, а вертикальний – їх структуру. Такі види аналізу лише констатують факти, не пояснюючи причин позитивних чи негативних змін, що відбулись на підприємстві. Порівняльний аналіз передбачає зіставлення показників з плановими, середнь-галузевими, показниками конкурентів тощо. Аналіз за допомогою фінансових коефіцієнтів ґрунтується на визначенні співвідношень різних абсолютних показників.

Потрібно зазначити, що пасиви підприємства (тобто джерела фінансування його активів) складаються з власного капіталу і резервів, довготермінових зобов'язань, поточних зобов'язань та кредиторської заборгованості.

Узагальнено джерела засобів можна поділити на власні й позичені.

Структуру пасивів характеризують коефіцієнт автономії, що дорівнює частці власних засобів у загальній величині джерел засобів підприємства [106,с.57]:

K_A = реальний власний капітал/ загальна величина джерел засобів підприємства,

і коефіцієнт співвідношення позичених і власних засобів, обчислених за формулою:

$K_{п і в}$ = скориговані довготермінові зобов'язання + скориговані поточні зобов'язання/ реальний власний капітал

При розрахунку згаданих коефіцієнтів необхідно брати реальний власний капітал. Для отримання реального власного капіталу підприємства потрібно розділ I пасиву балансу „Власний капітал” збільшити на суму, відображену в розділі V пасиву балансу „Доходи майбутніх періодів”, і зменшити на суму, відображену в розділі I пасиву в рядку 370 „Вилучений капітал”, де наведені дані про зменшення власного капіталу підприємства, а також відняти суму, наведену в рядку 360 пасиву.

При розрахунку коефіцієнта співвідношення позичених і власних засобів скориговані позичені засоби одержують шляхом збільшення суми підсумку розділу III „Довготермінові зобов’язання” і підсумку розділу IV „Поточні зобов’язання” на величину статті „Цільове фінансування” у рядку 420 розділу II пасиву балансу та зменшення на суму в розділі V „Доходи майбутніх періодів” у рядку 630 [113, с.248].

Для такої аналітичної роботи використаємо таблицю 3.1.

Таблиця 3.1

**Динаміка структури пасивів ДП Чортківський комбінат
хлібопродуктів за 2010-2012 рр.**

Показник и	2 010рік	2 011рік	2 012рік	Зміни	
				2012 2010	2012 2011
				В абсолютних величинах	
Реальний власний капітал	7 259	7 435	7 583	324	148
Позичені засоби	6 9	1 290	3 741	3672	2451
Разом джерел засобів	7 328	8 725	1 1324	3996	2599
Коефіцієн	0,	0	0,	-0,32	-0,18

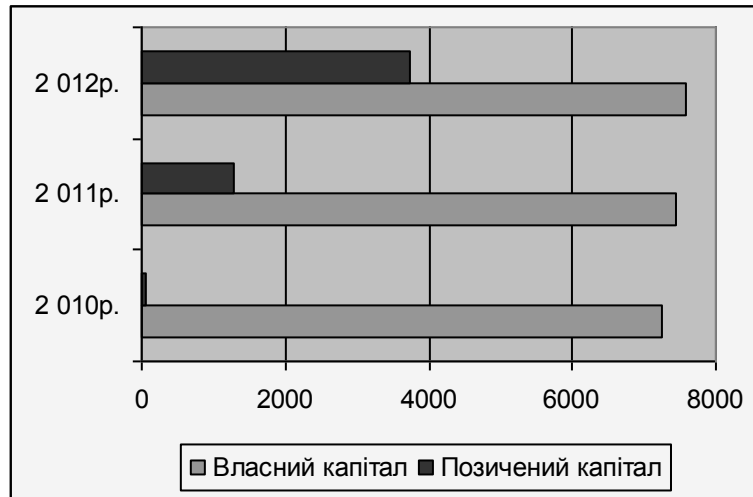
т автономії	99	,85	67		
Коефіцієнт співвідношення позичених і власних засобів	0,01	0,17	0,49	0,48	0,32

Коефіцієнт автономії показує, наскільки підприємство незалежне від позикового капіталу. Вважається, що чим більшою є сума власних коштів підприємства, тим більша можливість упоратися з непередбачуваними ситуаціями, що виникають у ринковій економіці, і менше ризикують кредитори підприємства. Стабільно високе значення K_A підприємства свідчить про можливість одержання кредитів. Отже, на основі даних таблиці 3.2, можемо спостерігати тенденцію до зниження коефіцієнта автономії протягом 2010-2012 рр., але все ж таке він має стабільне середнє значення.

Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів показує, скільки позикових коштів підприємство залучає на 1 грн. вкладених в активи власних коштів і характеризує фінансову незалежність підприємства від залучення позикових коштів. Підприємства з низьким рівнем боргу мають нижчий рівень ризику, але менші можливості успішної діяльності. Зазвичай підприємства в умовах спаду економіки намагаються мати низький рівень боргу, але підвищують його при піднесенні економіки. На аналізованому підприємстві цей коефіцієнт зростає і у 2012 р. набуває найбільшого значення в порівнянні з минулими періодами, а саме 0,49.

Небезпечним для фінансової стабільності підприємства є велике значення цього показника (близько одиниці), тому необхідно зменшити залежність від позикового капіталу.

Побудуємо діаграму динаміки власного та позикового капіталу підприємства.

Рис. 3.1. Динаміка власного і позикового капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.

Як показує рис. 3.1. відбувається зростання власного капіталу, проте значно зростає позиковий капітал. і у 2012р. становить 3741 тис. грн.

Для визначення складових, що призводять до змін суми капіталу, необхідно детально проаналізувати структуру власного та позикового капіталу підприємства.

Таблиця 3.2

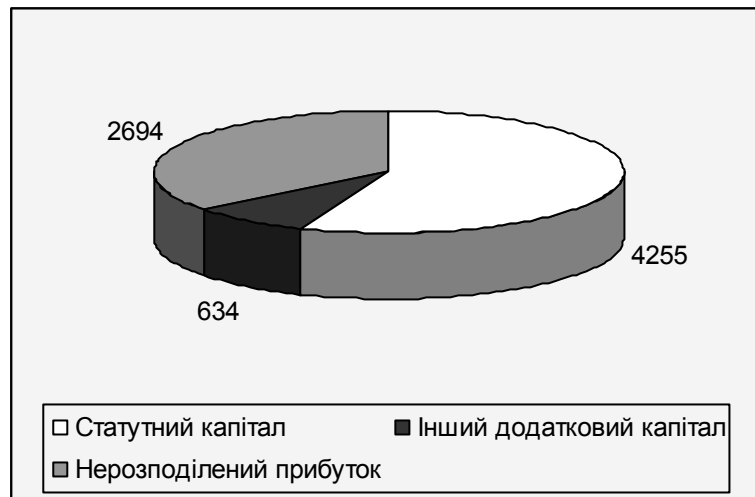
Аналіз структури власного капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.

Показники	2010 рік		2011 рік		2012 рік		Зміни			
	абсолютні величини	итома вага %	абсолютні величини	итома вага %	абсолютні величини	итома вага %	В абсолютних величинах		У питомій вазі	
							012	012	012	012
	010	011	010	011	010	011	010	011	010	011
Статутний капітал	255	8	255	7	255	6	-	-	2	1
Паївний капітал	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Додатковий	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

вкладений														
Інший додатковий капітал	34	€	9	€	34	€			1	1				
Резервний капітал														
Нерозподілений прибуток	369	2	3	545	2	4	694	2	6	25	3	49	1	3
Неоплачений капітал														
Вилучений капітал														
Разом власний капітал	258	7	00	434	7	00	583	7	00	25	3	49	1	

З таблиці 3.2. бачимо, що власний капітал зростає у 2012 р. на 325 тис. грн., в порівнянні з 2010 р., та на 149, порівнюючи з 2011р. Це відбувається за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку. Основну ж питому вагу у структурі власного капіталу займає статутний капітал, що дорівнює 4255 тис. грн.

Побудуємо діаграму структури власного капіталу у 2012 р.

Рис. 3.2. Структура власного капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів станом на 2012 р.

Далі проведемо аналіз позикового капіталу, з метою визначення його складових, що зростають для пошуку шляхів зниження позикового капіталу та збільшення вагомості власного.

Результати аналізу наведені в таблиці 3.3 показують, що відбувається стрімке зростання позикового капіталу: на 3672 тис. грн. більше, ніж у 2010 р., та на 2451 тис. грн., ніж у 2011 р.

Таблиця 3.3

Аналіз структури позикового капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.

Показники	2010 рік		2011 рік		2012 рік		Зміни			
	А	Б	А	Б	А	Б	В		У	
							абсолютних величинах	питомій вазі		
							012	012	012	012
							010	011	010	011
Кредиторська заборгованість за товари,	4		46	5	612	3	608	66	7	22

роботи, послуги											
Поточні зобов'язання за рахунками	2	0	09	2	079	6	017	670	34	4	2
Інші поточні зобов'язання		3	5	3	0	5	7	5	1	3	2
Разом позикового капіталу	9	00	290	00	741	00	672	451	2		

Побудуємо діаграму структури позикового капіталу станом на 2012 р.

Рис. 3.3. Структура позикового капіталу ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів станом на 2012 р.

Як видно з рис. 3.3., зростання позикового капіталу відбувається за рахунок поточних зобов'язань за розрахунками, що зростають на 2017 тис. грн., у порівнянні з 2010 р., на 1670 тис. грн. у порівнянні з 2011 р. та кредиторської заборгованості, що у 2012 р. становить 1612 тис. грн., що на 1608 тис. грн. більше, ніж аналогічний показник у 2010 р. й на 766 тис. грн. більше, ніж у 2011р.

Отже, проаналізувавши структуру капіталу ДП Комбінат хлібопродуктів, можна зробити висновок, що необхідним є пошук шляхів покращення управління структурою капіталу підприємства, зокрема

підвищення її оптимальності з врахуванням зниження ризику зростання позикового капіталу та зростання вагомості власного. з метою забезпечення стабільної фінансової стійкості підприємства.

Складовою основних теоретичних засад реформування економіки є доповнення, удосконалення існуючих підходів аналізу ефективності діяльності, використання капіталу підприємства комплексними, багатосторонніми методичними елементами. Однобічне висвітлення зазначеного питання стало однією із причин необ'єктивного оцінювання результатів діяльності підприємств та підґрунтям фінансової і економічної кризи

Аналіз ефективності використання капіталу підприємства повинен відображати інформацію про рух, динаміку, структуру та чинники, що впливають на його використання, а також виявлення впливу наведених вище елементів на результати діяльності підприємства.

Отже, розрахуємо основні показники фінансової стійкості підприємства, на рівень якої, безпосередньо впливає раціональне використання капіталу підприємства. А саме:

- коефіцієнт маневреності власного капіталу - визначається відношенням власних оборотних коштів до власного капіталу;
- індекс постійного активу – це відношення необоротних активів до власного капіталу;
- коефіцієнт фінансової стабільності дорівнює відношенню власного капіталу до позикового;
- коефіцієнт фінансової незалежності розраховується діленням власного капіталу до валюти балансу;
- коефіцієнт фінансової залежності – відношення позикового капіталу до валюти балансу;
- коефіцієнт фінансового ризику – відношення позикового і власного капіталу;
- коефіцієнт фінансової стійкості – розраховується відношенням:

власний капітал + довгострокові зобов'язання/ валюти балансу;

Таблиця 3.4

**Аналіз показників фінансової стійкості ДП Чортківський комбінат
хлібопродуктів за 2010-2012 рр.**

Коефіцієнти	За роками			Темп росту, %	
	2010	2011	2012	2012р./ 2010р.	2012р./ 2011р.
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,5	0,5	0,6	20	20
Індекс постійного активу	0,4	0,5	0,9	25	80
Коефіцієнт фінансової стабільності	105,2	1,8	1,0	2	3
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,9	0,9	0,7	8	8
Коефіцієнт фінансової залежності	0,009	0,14	0,3	333	14
Коефіцієнт фінансового ризику	0,009	0,17	0,49	444	288
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,0	0,9	0,7	70	77

Аналіз показників фінансової стійкості показав, що збільшилась маневреність власного капіталу на 0,1. Також, підвищився рівень фінансової залежності та відповідно фінансового ризику. Стабільним залишається коефіцієнт фінансової незалежності. Загалом фінансовий стан підприємства не є критичним, проте зниження фінансової стійкості у 2012 р. є тривожним знаком.

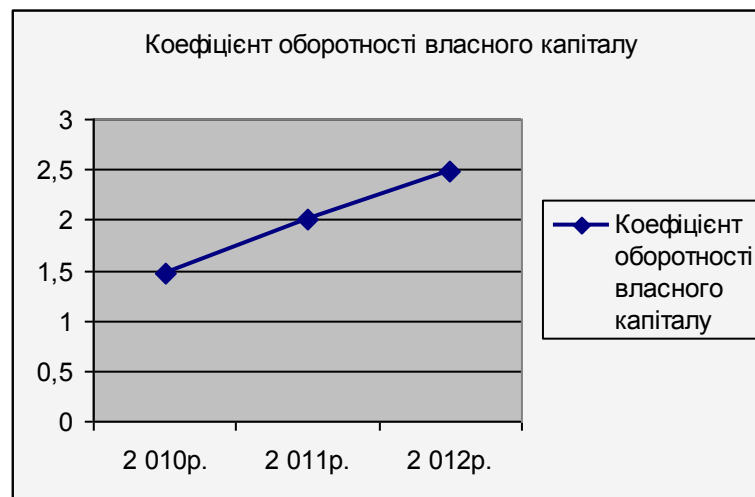
Інтенсивність використання капіталу підприємства характеризує показник оборотності власного капіталу, що розраховується співвідношенням чистої виручки від реалізації до власного капіталу. Визначимо цей показник для ДП Чортківський комбінат хлібопродуктів.

Таблиця 3.5

**Аналіз інтенсивності використання капіталу ДП Чортківський
комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.**

Коефіцієнти	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення (+,-)	
				2010 2011	2010 2012
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,48	2,01	2,48	+1,0	+0,47

Побудуємо графік інтенсивності використання власного капіталу підприємства.

*Рис. 3.4. Динаміка коефіцієнту оборотності власного капіталу ДП
Чортківський комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.*

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що у 2012 році збільшилась ділова активність підприємства порівняно з попередніми роками, оскільки збільшується коефіцієнт оборотності власного капіталу: порівняно з 2010 р. збільшується на 1,0, з 2011 – на 0,5 обороти.

Показники ефективності використання капіталу визначаються через показники прибутку і рентабельності. Прибуток і рентабельність - результат великої кількості фінансових рішень. У розрахунку показників прибутку можуть використовувати різні модифікації показника прибутку. Це дає можливість виявити не тільки ефективність використання капіталу, а й оцінити інші його особливості. Наприклад, якщо рентабельність розрахувати

за валовим прибутком, можна судити, наскільки підприємству вдасться використати ціновий чинник як спосіб підвищення ефективності.

Важливими показниками рентабельності є такі:

- рентабельність капіталу за чистим прибутком дорівнює відношенню чистого прибутку до загального капіталу;
- рентабельність власного капіталу – відношення чистого прибутку до власного капіталу;
- загальна рентабельність: чистий прибуток/виробничі фонди;

Таблиця 3.6

**Аналіз показників ефективного використання капіталу ДП
Чортківський комбінат хлібопродуктів за 2010-2012 рр.**

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Відхилення (+,-)	
				2012 - 2010	2011 - 2010
Чистий прибуток (збиток)	(1927)	07	76	2103	-31
Рентабельність капіталу за чистим прибутком	-	,02	,02	0,02	-
Рентабельність власного капіталу	-	,03	,02	0,02	-0,01
Загальна рентабельність	-	,05	,04	0,04	-0,01

Таким чином, згідно даних таблиці 3.6. використання власного капіталу було неефективне і діяльність підприємства не рентабельною, оскільки результатом її був збиток на 1927 тис. грн. Дещо зросла рентабельність у 2011 р., проте вже у 2012 р. відбувається спад.

Отже, можна стверджувати, що ефективність використання капіталу підприємства є багатозв'язковим процесом і полягає в економічній вигоді, яку отримує як суспільство, так і власники та працівники підприємства. Для об'єктивнішої оцінки зазначеного процесу, поряд із показниками рентабельності, доцільно розраховувати показники фінансової стійкості та визначати тенденції показників зазначених груп. Наближено однакові тенденції значень показників рентабельності і фінансової стійкості є ознаками ефективного використання капіталу підприємства.

Висновки до розділу 3

Аудиторський контроль складових власного капіталу підприємств відіграє велику роль у їх діяльності. За результатами здійсненої перевірки аудитору рекомендується поряд з обов'язковим поданням замовнику аудиторського висновку підготувати також додаткову підсумкову інформацію (звіт) для керівництва підприємства-замовника, що, як правило, відображає рекомендації щодо внесення виправлень в дані бухгалтерського обліку і перелік уточнень до раніше складеної фінансової звітності.

У системі внутрішнього контролю діяльності підприємства необхідно більше уваги приділяти розвитку підсистеми внутрішнього контролю власного капіталу. З цією метою у роботі узагальнено завдання, визначено джерела інформаційного забезпечення, визначено об'єкти, суб'єкти та контрольні процедури і названо типові порушення, що виявляють у процесі внутрішнього контролю власного капіталу підприємства.

Необхідно затвердження на державному рівні положення “Про внутрішній аудит власного капіталу на підприємствах України” – виконання якого обов'язкове для тих суб'єктів господарювання, що в добровільному порядку впровадили внутрішній аудит власного капіталу.

Необхідність постійного здійснення внутрішнього контролю операцій з власним капіталом зумовлюється потребами власників та керівних органів

підприємства в об'єктивній інформації про його поточний стан, резерви зростання, абсолютні розміри, структуру, достовірність облікових операцій та звітних показників та ризику, які виникають в підприємницькій діяльності тощо. Створюючи систему внутрішнього контролю власного капіталу на підприємстві, необхідно чітко встановити його завдання та інформаційні джерела, визначити об'єкти, суб'єкти та контрольні процедури.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі вивчення та аналізу нормативно-правової бази власного капіталу, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених можна зробити наступні висновки:

1. Вартість капіталу підприємства слугує мірою прибутковості операційної діяльності. Так як вартість капіталу характеризує частину прибутку, який повинен бути виплачений за використання сформованого або залученого нового капіталу для забезпечення випуску та реалізації продукції, цей показник виступає мінімальною нормою формування операційного прибутку підприємства, нижньою межею при плануванні його розмірів.

2. Вартість капіталу підприємства є базовим показником формування ефективності фінансового інвестування. Цей показник дозволяє оцінити не тільки реальну ринкову вартість або доходність окремих інструментів фінансового інвестування, але й сформувані найбільш ефективні напрямки та види цього інвестування на попередній стадії формування інвестиційного портфеля. І, звичайно, цей показник слугує мірою оцінки прибутковості сформованого інвестиційного портфеля в цілому.

3. Показник вартості капіталу у розрізі окремих його елементів використовується в процесі управління структурою цього капіталу на основі механізму фінансового левереджу. Мистецтво використання фінансового левереджу полягає в формуванні найвищого його диференціалу, однією з складових якого є вартість позикового капіталу. Мінімізація цієї складової забезпечується в процесі оцінки вартості капіталу, який залучається з різних позикових джерел, і формування відповідної структури джерел його використання підприємством.

4. Рівень вартості капіталу підприємства є найважливішим вимірником рівня ринкової вартості цього підприємства. Зниження рівня вартості капіталу призводить до відповідного зростання ринкової вартості підприємства та навпаки. Таким чином, управління вартістю капіталу є

одним із самостійних напрямків підвищення ринкової вартості підприємства, що є однією з цілей управління його прибутком.

У роботі було проаналізовано існуючі на сьогоднішній день літературні джерела та їх недоліки, структуру власного капіталу, проблему ув'язки активу балансу і капіталу, деякі розбіжності між бухгалтерським та податковим обліком власного капіталу підприємства.

Окрім вищезазначених проблем існує ще багато нерозв'язаних питань, а саме: безліч розбіжності між бухгалтерським і податковим обліком власного капіталу; приведення вартості активів до реальної, задля визначення дійсної якості “наповнення капіталу”; реструктуризація бухгалтерського балансу або розробка додатків до нього задля наглядності розташування власного капіталу підприємства.

У практиці бухгалтерського обліку переважає консервативний підхід, що складається в найменшій оцінці. Однак даний принцип містить допущення, що якщо собівартість нижче продажною ціни, те це – прибуток, а якщо вище – те збиток. Звідси випливає, що консервативний підхід не погодиться з принципом історичної вартості, тому що допускає оцінку активів нижче їхньої собівартості. У той же час, не можна заперечувати, що оцінна вартість однорідних об'єктів обліку на практиці суцього індивідуальна в залежності від відношення кожного з них до процесу відтворення капіталу.-

Власний капітал - як об'єкт контролю - досліджувало багато науковців, однак у їхніх працях контроль розглянуто як функцію управління загалом, контроль капіталу, контроль економічного потенціалу підприємства, а не безпосередньо власного капіталу.

Разом з тим, необхідно розробити та рекомендувати для використання підприємствами методику контролю операцій з власним капіталом і оформлення його результатів.

На підставі проведеного аналізу власного капіталу ДП Комбінат хлібопродуктів нами був проведений аналіз стану власного капіталу ,на підставі результатів якого ми зробили відповідні висновки та пропозиції.

1. Результати аналізу показали, що протягом 2010-2012 рр. на ДП Комбінат хлібопродуктів відбувається зростання власного капіталу, проте значно зростає й позиковий капітал, і у 2012р. становить 3741 тис. грн. власний капітал зростає у 2012 р. на 325 тис. грн., в порівнянні з 2010 р., та на 149, порівнюючи з 2011р. Це відбувається за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку. Основну ж питому вагу у структурі власного капіталу займає статутний капітал, що дорівнює 4255 тис. грн.

2. Аналіз показників фінансової стійкості показав, що збільшилась маневреність власного капіталу на 0,1. Також, підвищився рівень фінансової залежності та відповідно фінансового ризику. Стабільним залишається коефіцієнт фінансової незалежності. Загалом фінансовий стан підприємства не є критичним, проте зниження фінансової стійкості у 2012 р. є тривожним знаком. У 2012 році збільшилась ділова активність підприємства порівняно з попередніми роками, оскільки збільшується коефіцієнт оборотності власного капіталу: порівняно з 2010 р. збільшується на 1,0, з 2011 – на 0,5 обороти. Дещо зросла рентабельність у 201 р., проте вже у 2012 р. відбувається спад.

Ми вважаємо, що необхідно покращити структуру фінансів підприємства. Майно з довгостроковою експлуатацією повинне фінансуватися довгостроковим капіталом, не обов'язково власним. Раціональним вважається, коли основний капітал мінімум на 50% фінансується за рахунок власного капіталу і на 50% за рахунок довгострокових позик. Для банків і кредиторів такий розподіл капіталу позитивний, тому що малий ризик банкрутства, якщо підприємство має великий власний капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. І. Економічний аналіз: навчально-методичний посібник / Г. І. Андреева. – К. : Знання, 2008. – 257 с.
2. Базилевич В. Д. Економічна теорія : Політекономія : підручник І В. Д. Базилевич. - К. : Знання-Прес, 2006. - 719 с.
3. Бандурка О. М. Фінансова діяльність підприємств : навчальний посібник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. – К. : Либідь, 1998. – 312 с.
4. Бардаш С.В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень : монографія / С.В. Бардаш. - К. : Вид-во КНТЕУ, 2008. - 312 с.
5. Белоусов М.О. Бухгалтерський облік і контроль руху статутного капіталу : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 - "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / М.О. Белоусов. - Житомир, 2011. - 21 с.
6. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практики и интерпретация: пер. с англ. / Научн. ред. перевода чл.-корр. РАН И. И. Елисеев. Гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов і Л. А. Бернстайн. - М. : Финансы и статистика, 1996. - 624 с.
7. Бетге Й. Балансоведение : пер. с нем. / Й. Бетге ; научный редактор В. Д. Новодворский. -М. : Бухгалтерский учет, 2000. - 454 с.
8. Белоусов М. О. Генезис категорії “капітал”: економічна та облікова інтерпретація / М. О. Белоусов // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Вісник ЖДТУ. Економічні науки. - 2011. - № 1 (55). - С. 18-26.
9. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М. Т. Білуха. - К., 2000. - 692 с.
10. Білуха М.Т. Курс аудиту: підручник / МТ. Білуха. - К.: Вища шк. - Знання, 1998. - 574 с.

11. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. - К. : Ника-Центр, Эльга, 2004. - Т. 1. - 624 с.
12. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. - М. : Институт новой экономики, 1996. - 664 с.
13. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник / Ф. Ф. Бутинець, О. П. Войналович, І. Л.Томашевська. - Житомир: П.П. «Рута», 2005. - 456 с.
14. Бахчисарайцев Г.А. Первые уроки бухгалтерии на началах моей балансовой теории. –М.: МАКИЗ, 2002 г.
15. Бутинець Ф.Ф. Аудит: стан та тенденції розвитку в Україні та світі: монографія / Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. -Житомир: ЖДТУ, 2004. - 564 с.
16. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 608 с.
17. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутинця. - 8-ме вид., доп. і перероб. - Житомир: ПП "Рута", 2009. - 912 с.
18. Бухгалтерський управлінський облік : підручник / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, З. Ф. Канурна, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська // за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. - Житомир : ПП "Рута", 2005. - 460 с.
19. Варичева Р. В. Власний капітал: функціональний підхід до трактування сутності, напрями класифікації у вітчизняній та зарубіжній практиці / Р. Варичева // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – № 2 (52). - С. 37-42.
20. Вахрушина М. А. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: уч. пособие / Под. Ред. М. А. Вахрушиной. – М. Вузовский учебник, 2005. – 320 с.
21. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : монографія / Н.Г. Виговська. - Житомир : Вид-во

ЖДТУ, 2008. - 532 с.

22. Вінник О.С. Господарське право [конспект лекцій] / О.С. Вінник - К.: «Атика», 2004 - 560 с.

23. Воськало Н.М. Проблеми формування та використання резервного капіталу /Воськало Н.М., Воськало В.І. //Менеджмент - 2009 - С. 305-309. [Електронний ресурс]. - режим доступу.:
www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Manegment/2009_647/52.pdf

24. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №9 № 18, 19-20, 21-22.

25. Давидов Г.М. Аудит: навч. посіб. / Т.М. Давидов. - [2-ге вид., перероб. і доп.]. -К.: Знання, КОО, 2001. – 363 с.

26. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І. Дорош. -К.: Т-во "Знання", КОО, 2001. - 402 с.

27. Дубровина Т.А. Аудиторская деятельность в страховании: учебное пособие / Т.А. Дубровина, В.А. Сухов, А.Д. Шеремет; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. А.Д. Шеремета. - М.: ИНФРА-М, 1997. - 384 с.

28. Дутова Н. Проблеми законодавчого регулювання організації та обліку спільної діяльності в Україні [Текст] / Н. Дутова, Н. Новікова // Економіка - № 3 (110)- 2011. - С.26-30.

29. Звіт про власний капітал: П(С)БО 5, МФУ, 31. 03. 1999, №87 [Електронний ресурс] – Режим доступу :<http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO5.aspx> – Бухгалтер 911.

30. Кивачук В. С. Современное состояние теоретической базы управления кругооборотом капитала предприятия / В. С. Кивачук, И. В. Приймачук // Теоретические основы управления субъектами хозяйствования в условиях глобализации экономики: монография; под общ. ред. С. Кивачука. - Брест. Изд-во БрГТУ, 2009. – С. 148-172.

31. Кондрашова Т. Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку: порівняльна характеристика / Т. Кондрашова, О. Соболева // Економіка. – К., 2009. – № 4. – С. 16-20.

32. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація : монографія / Р.О. Костирко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. - 728 с.

33. Краснова Л. П. Бухгалтерский учет : учебник / Л. П. Краснова, Т. Н. Шалашова, Н. М. Ярцова. - М : Юриста, 2001. - 550 с.

34. Малькова Т. Н. Древняя бухгалтерия : какой она была? І Т. В. Малькова. - М. : Финансы и статистика, 1995. - 304с.

35. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 31 «Частки в спільних підприємствах» [Електронний ресурс]. - режим доступу.: www.minfin.gov.ua/document/92443/МСБО_31.pdf

36. Мних Є.В. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства : монографія / Є.В. Мних, А.Д. Бутко, О.Д. Большакова, Г.О. Кравченко, Г.І. Никонович / за ред. проф. Є.В. Мниха. - К. : Вид-во КНТЕУ, 2005. - 232 с.

37. Мних Є.В. Економічний аналіз: Навч. посібник. / Є.В. Мних, І.Д. Ференц – Львів: Армія України, 2000. – 144с.

38. Національні стандарти бухгалтерського обліку – Все про бухгалтерський облік. - №16. – 2007. – 112 с.

39. Нестеренко Ж.К. Нерозподілений прибуток як джерело збільшення власного капіталу підприємства / Ж.К.Нестеренко, Т.А. Афанасьєва [Електронний ресурс]. - режим доступу.: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31/Zmist/22PDF.pdf

40. Обсяги інвестицій в основний капітал за видам економічної діяльності.(Статистичний бюлетень: електронне видання). 2011. [Електронний ресурс]. - режим доступу.: www.bank.gov.ua/statist/Macro/Cap_u.xls

41. Особливості формування фінансового капіталу підприємств / Ю. М. Воробйов // Фінанси України.- 2001. - №> 2.- С. 77-85.

42. Отчет о собственном капитале : строка за строкой/И. Назарбаева//

Бизнес. Бухгалтерия.2007. - №> 12.- С. 136-145.

43. П(С)БО 1 - Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. - 2003. - №9 14 (802).

44. П(С)БО 2 - Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 2 „Баланс”, затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. №9 87 // Все про бухгалтерський облік. - 2003. - №9 14 (802).

45. П(С)БО 5 - Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 5 „Звіт про власний капітал”, затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. №9 87 // Все про бухгалтерський облік. - 2003. - № 14 (802).

46. Парасоцкая Н.Н. Аудит собственного капитала предприятия / Парасоцкая Н.Н //Все для бухгалтера, 2010 - № 8 - С. 12-25.

47. Педько А.Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах / А.Б. Педько. - К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 325 с.

48. Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності: МСФЗ 1 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://buhgalter911.com/Res/MSFZ/MSFZ1.pdf> – Бухгалтер 911.

49. Петренко Н.І. Правова основа організації внутрішнього аудиту в Україні /Н.І. Петренко, Філозоп О.В. //Міжнародний збірник наукових праць - № 16 (1) - С. 219-228.

50. Пилипенко О. І. Облік та аналіз власного капіталу: теорія і практика: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. І. Пилипенко. - К. : Національний аграрний університет, 2005. - 25 с.

51. Поліщук І.Р. Бухгалтерський облік і контроль статутного капіталу в товариствах з необмеженою відповідальністю: теорія і методика : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 - "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / І.Р. Поліщук. - К., 2006.-20 с.

52. Попов О.Є. Розподіл і реалізація корпоративного контролю під час

формування капіталу акціонерного товариства : монографія / О.Є. Попов, А.М. Котов, Т.Г. Зайцева. - Харків : ВД "ІНЖЕК", 2009.-320 с.

53. Про акціонерні товариства : Закон України, ВРУ, 17.09.2008 № 514-VI (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17> –

Законодавство України.

54. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу: [навч. пос.] / І.Ф.Прокопенко, В.І. Ганін – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430с.

55. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту / Рудницький В.С. - Тернопіль: Економічна думка, 1998. - 192 с.

56. Сагова С.В. Облік і аналіз іноземних фінансових інвестицій (на прикладі суб'єктів підприємницької діяльності України): дис... канд. екон. наук: 08.06.04. /С.В. Сагова - К., 2006. - 214 с.

57. Сафронов Н. А. Экономика предприятия / Н. А. Сафронов. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: books.efaculty.kiev.ua.

58. Свірко С.В. Фінансова звітність про частки у спільних підприємствах відповідно до МСБОДС / С.В. Свірко // Фінанси, облік і аудит, 2010 - № 15 -

59. Система фінансового контролю в Україні: сучасний стан організації та перспективи розвитку : монографія / Л.В. Дікань, Ю.О. Голуб, Н.В. Синюгіна, Н.М. Шульга, Т.В. Мулганівська, Т.С. Воїнова / за заг. ред. канд. екон. наук, проф. Л.В. Дікань. - Харків : Вид-во ХНЕУ, 2010. – 96 с.

60. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : монографія / В. В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 312 с.

61. Спільник І. Аналітичне забезпечення управління власним капіталом / І. Спільник, О. Загородіна // Економічний аналіз. – 2011. – Вип 9., Ч. 2. – С. 371-379.

62. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія : підручник / Б.Ф. Усач. - Вид. 4-ге,

[перероб. та доп.]. - К. : Вид-во "Знання-Прес", 2002. -253 с.

63. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 4-те вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 571 с.

64. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: Підручник / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз., Л. А. Суліменко – Вид. 5-є, доповнене. – Житомир: ЖОО ГО "Спілка економістів України", 2012. – 609 с.

65. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік. - Харків: Право, 2002. - 432 с.

66. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №9 № 40-44, зі змінами та доповненнями.

67. Чернелевський Л.М. Аудит. навч. посібник / Л.М. Чернелевський, Н.І. Бренда. -К.: Міленіум, 2002. - 466 с.

68. Чиж Н. М. Економічна сутність власного капіталу акціонерних товариств / Н. М. Чиж // Економіка: проблеми теорії та практики. - Вип. 213: в 6 т. – Том II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 508-514.

69. Чистые активы хозобществ : интрига продолжается... /Е. Кушина// Бизнес. Бухгалтерия.2007. – № 12. – С. 32-38.

70. Шкарабан С. І. Діагностика і прогнозування фінансово-господарського розвитку акціонерного товариства : монографія / С. І. Шкарабан, Б. М. Корецький, О. В. Ярощук. - [2-ге вид.]. - Тернопіль: Рада, 2010. - 300 с.

71. Юлдашев ОХ. Міжнародне приватне право: теоретичні та прикладні аспекти / О. Х. Юлдашев — К.: МАУП, 2004. — 576 с.